

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalous

Juridiikka

2014

Leena Killström

UUSPERHEEN PERINTÖSUUNNITTELU

– Vaihtoehdot lakimääräiselle perimysjärjestykselle

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Liiketalous | Juridiikka

2014 | 50

Kaisa Sorsa

Leena Killström

UUSPERHEEN PERINTÖSUUNNITTELU – VAIHTOEHDOT LAKIMÄÄRÄISELLE PERIMYSJÄRJESTYKSELLE

Opinnäytetyön tarkoitus on toimia perintösuunnittelun oppaana Suomen Uusperheellisten Liiton jäsenille. Tarkoituksena oli tutkia, mitkä ovat uusperheen tyypillisimpiä ongelmia perinnön jakautumisessa ja miten ongelmat ovat vältettävissä perintösuunnittelun avulla. Opinnäytetyön toimeksiantaja on Suomen Uusperheellisten Liitto ry.

Opinnäytetyö pohjautuu perintökaareen. Teoriaosuudessa käsitellään lakimääräistä perimysjärjestystä, lesken asemaa ja parisuhteen muodon vaikutusta perintöön. Lisäksi teoriaosuudessa tarkastellaan, miten perintö lain mukaan jakautuu uusperheessä.

Työn empiirisessä osassa käytettiin kvantitatiivista tutkimusmenetelmää, jonka avulla selvitettiin ovatko uusperheelliset tehneet perintösuunnitelman ja miten perintösuunnittelu oli toteutettu. Lisäksi empiirisessä osassa esitellään yleisimmät perintösuunnittelun välineet. Esimerkkitapausten avulla selvennetään, millä perintösuunnittelun välinein uusperhe voi poiketa perintöoikeuden ja avioliittolain säädöksistä.

Perintökaari ja avioliittolaki ovat monelta osin vanhanaikaisia, eivätkä vastaa tämän päivän tarvetta perheiden monimuotoistumisen takia. Perintöoikeus on avioliittosidonnaista, eikä huomioi avoliittoja millään tavoin. Perintösuunnittelu on uusperheessä erityisen tärkeää, sillä lakimääräinen perimysjärjestys voi johtaa ei-toivottuihin tilanteisiin. Perintösuunnittelussa tulisi huomioida perinnönjättäjän, puolison sekä perillisten tahto ja tarpeet. Näiden perusteella laaditaan asianmukainen perintösuunnitelma.

Tutkimuksen mukaan voidaan todeta, että lakimääräiseen perimysjärjestykseen voidaan vaikuttaa monin eri keinoin. Perinteisin perintösuunnittelun väline on testamentti. Tutkimustulosten perusteella havaittiin, että uusperheellisten perintösuunnitteluun ei kuitenkaan ole kiinnitetty riittävästi huomiota.

ASIASANAT:

Uusperhe, perintösuunnittelu, lakimääräinen perimysjärjestys, perintö

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Business Administration | Law

2014 | 50

Kaisa Sorsa

Leena Killström

ESTATE PLANNING IN BLENDED FAMILIES – OPTIONS BY THE LEGAL RATE OF SUCCESSION

The aim of the present bachelor's thesis is to serve as a guide for the members of the Finnish Blended Family Association. The aim was to explore the most typical problems with the legal rate of succession in blended families and how the problems can be avoided by estate planning. The thesis was commissioned by the Finnish Stepfamily Association.

The thesis is based on the code of inheritance. The theoretical section discusses the statutory succession, the position of the surviving spouse and the impact of the relationship form on inheritance. In addition the theoretical part explores how the inheritance is divided in blended families.

The empirical part of the survey was carried out by applying quantitative research methods in order to determine whether the blended families had made an estate plan and which tools had been used for planning. The empirical section describes the most common estate planning tools. Cases are used as examples to show how a blended family may deviate from the right of inheritance and marriage law regulations.

The Inheritance Law and the Marriage Law are in many ways archaic and do not reflect the current diversity of family situations. The Law of inheritance is tied to marriage and ignores cohabitation in every way. Estate planning is particularly important in the blended families as the Law of Inheritance can result in unwanted situations. Inheritance planning should take into account the will and needs of the deceased, as well as the spouse and the heirs to establish an appropriate plan.

The survey results show that the legal inheritance can be influenced by a variety of means. The most traditional inheritance planning tool is a testament. Nevertheless, the results also show that the estate planning of blended families has not received sufficient attention.

KEYWORDS:

Blended family, estate planning, legal rate of succession, inheritance

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LAKIMÄÄRÄINEN PERINTÖOIKEUS	8
2.1 Lakimääräinen perimysjärjestys	8
2.2 Lakiosa	11
2.3 Lesken asema	12
2.4 Parisuhteen muodon vaikutus perintöön	13
2.4.1 Avioliitto	13
2.4.2 Avoliitto	16
2.5 Lakimääräinen perimysjärjestys uusperheessä	18
2.5.1 Esimerkkiperhe	19
2.5.2 Perimysjärjestys esimerkkiperheessä	19
3 PERINTÖSUUNNITTELU	22
3.1 Perintösuunnittelun välineet	23
3.1.1 Testamentti	23
3.1.2 Avioehtosopimus	26
3.1.3 Lahja	28
3.1.4 Henkivakuutus	31
3.2 Perintösuunnittelu uusperheessä	33
3.2.1 Tutkimus	33
3.2.2 Testamentti	35
3.2.3 Avioehtosopimus	38
3.2.4 Lahja	41
3.2.5 Henkivakuutus	42
4 YHTEENVETO	46
LÄHTEET	49

LIITTEET

Liite 1. Kysymykset Suomen Uusperheellisten Liitton jäsenille.

KUVAT

Kuva 1. Lakimääräinen perimysjärjestys (Vesala 2013, 3).

10

1 JOHDANTO

Käärinliinoissa ei ole taskuja tai kukaan ei täältä lähtiessään mitään mukaansa saa – sanonnat lienevät useimmille tuttuja. Maallinen omaisuus ei siirry mukamme ajasta iäisyyteen. Kuolema tuntuu olevan suomalaisille vaikea puheenaihe. Lähtö meillä jokaisella on edessä, mutta ajankohdasta ei ole tietoa. Koska kuolema on asia, jota on vaikea käsitellä, saattavat siihen liittyvät suunnitelmat jäädä joko puolitiehen tai kokonaan tekemättä.

Tilastokeskuksen vuonna 2009 tekemän tutkimuksen mukaan suomalaisten kotitalouksien varallisuus on yli kaksinkertaistunut viimeisen viidentoista vuoden aikana. Suomessa ollaan siis mitä ilmeisimmin siirtymässä pienet perinnöt paljon perillisiä -ajasta suuret perinnöt vähän perillisiä -aikaan. Perintöjen kasvamisen johtaa eittämättä kysymykseen, jota jokaisen olisi syytä pohtia vielä täyssissä ruumiin ja sielun voimissa, eli mitä varallisuudelleni kuoleman jälkeen tapahtuu?

Perintökaari (PK) on laki, joka määrää, miten perintö jakautuu. Lain säädösten mukaan suoritettu jako on kaavamainen ja osin vanhanaikainenkin tapa jakaa perinnönjättäjän varallisuus perillisten kesken. Perinnönjättäjä voi kuitenkin poiketa lain normeista, mikäli lakimääräinen perimysjärjestys ei tuota haluttua tulosta. Toimia, joiden avulla perinnönjättäjä voi vaikuttaa varallisuutensa jakoon erilaisin asiakirjoin ja sopimuksin, kutsutaan perintösuunnitteluksi. (Puronen 2012. 16).

Erityisesti uusperheissä lakimääräinen perimysjärjestys saattaa johtaa ei-toivottuihin tuloksiin. Uusperheeksi määritellään perhe, jossa on vain toisen puolison alle 18-vuotias lapsi. Tilastokeskuksen mukaan uusperheitä oli vuoden 2012 lopussa 53 000. Uusperheiden vanhemmista puolet elää avioliitossa ja puolet avoliitossa. Erilaisten liittotyyppien ja perheiden monimuotoisuuden takia perintösuunnitteluun on kiinnitettävä erityistä huomiota uusperheissä. Aluksi on hyvä selvittää, miten perintö jakautuu perintökaaren mukaan, ja kenen oikeuksia halutaan suojata.

Perintölainsäädäntö on sidottu sukulaisuussuhteisiin ja on monelta osin hyvin avioliittosidonnaista. Opinnäytetyössäni keskityn tarkastelemaan perintölainsäädäntöä ja sen tarkoituksenmukaisuutta uusperheessä, jossa vanhemmat elävät avio- ja avoliitoissa. Tarkoitukseni on tutkia, mitkä ovat tyypillisimpiä ongelmia uusperheen perimyksessä ja miten ongelmat ovat vältettävissä perintösuunnittelun avulla.

Opinnäytetyöni toimeksiantajana toimii Suomen Uusperheellisten Liitto ry, joka on vuonna 1996 perustettu valtakunnallinen yhdistys. Jäseniä Suomen Uusperheellisten Liitolla on 844. Liiton tarkoituksena on uusperheiden hyvinvoinnin ja etujen kokonaisvaltainen tukeminen. Opinnäytetyöni on tarkoitettu perintösuunnittelun oppaaksi uusperheellisille. Oppaasta on pyritty tekemään mahdollisimman selkeä ja informatiivinen. Oppaan käytännön esimerkkien on tarkoitus avata ja havainnollistaa lukijalle, miten perintö uusperheessä lain mukaan jakautuu ja millaisia perimykseseen liittyviä ongelmia uusperhe voi kohdata. Tarkoituksena on, että Suomen Uusperheellisten Liitto ry tulee painattamaan jäsenilleen esitteen opinnäytetyöni pohjalta.

Työni toisessa luvussa esittelen lakimääräisen perimysjärjestyksen ja avio- ja avoliiton vaikutukset perinnön jakautumiseen. Lisäksi olen kehitellyt esimerkkiperheen, jonka avulla kuvaan perinnön jakautumisen lain säädösten mukaan. Kolmannessa luvussa käyn läpi perintösuunnittelun keinoja ja miten erilaisin välinein mahdolliset ongelmat ovat ratkaistavissa ja minkä tyyppiset ongelmat kaipaavat huomiota.

Työssäni olen käyttänyt lähteinä alan kirjallisuuden lisäksi oikeustapauksia ja Suomen lainsäädäntöä. Kehittelemäni esimerkkiperheen avulla pyrin havainnollistamaan uusperheen perintöoikeudellisia haasteita konkreettisemmin. Olen laatinut esimerkkitalouksia, joissa tarkoituksena on avata esimerkkiperheen avulla mahdolliset ongelmakohdat uusperheen perinnönjaossa ja millä keinoin ne voidaan ehkäistä. Edellä mainittujen lisäksi olen tehnyt Suomen Uusperheellisten Liiton jäsenille kyselytutkimuksen, jonka tarkoituksena on kartoittaa uusperheiden tietämystä perinnön jakautumisesta ja sen suunnittelusta.

2 LAKIMÄÄRÄINEN PERINTÖOIKEUS

Oikeudenalana lakimääräinen perintöoikeus sääntelee kuolemasta johtuvien omistajanvaihdosten oikeusvaikutuksia. Perintökaareen (PK) on koottu kuoleman johdosta tapahtuvan omistajanvaihdoksen keskeiset säännökset. Perintökaari ei kuitenkaan ole pelkästään tekninen omistajanvaihdosnormisto, sillä sen sisältöön vaikuttavat myös yhteisön vallitsevat käsitykset oikeudenmukaisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta. (Aarnio & Kangas 2010, 281–282.)

2.1 Lakimääräinen perimysjärjestys

Lakimääräinen perimysjärjestys perustuu sukulaisuussuhteisiin. Lakimääräisen perillisen asemassa olevalta henkilöltä edellytetään perinnönjättäjään sukulaisuus-, avioliitto- tai ottolapsisuhdetta. (Aarnio & Kangas 2009, 63.) Perintökaaren 1 luvun 1 §:n mukaan periä voi vain henkilö, joka elää perinnönjättäjän kuolinhetkellä, poikkeuksena mainitaan ennen perinnönjättäjän kuolemaa siitetty lapsi, jos lapsi syntyy elävänä. Perintökaaren 1 luvun 2 § mukaan:

Jos perillinen on kuollut eikä voida todistaa, että hän on elänyt perittävän jälkeen, katsottakoon hänen kuolleen ennen perittävää.

Perillisjärjestystä koskeva oletama voi johtaa virheelliseen perinnönjakoon, jolle sitä voidaan näytöllä kumota. Esimerkiksi liikenneonnettomuus, jossa perillinen ja perinnönjättäjä menehtyvät samanaikaisesti, on yksi syy turvautua perintökaareissa säädettyyn olettamaan. (Aarnio & Kangas 2009, 63.)

Vanhan perintökaaren mukaan perintöoikeus oli rajaton vuoteen 1966 saakka. Tämä tarkoitti sitä, että kuinka kaukainen sukulainen tahansa saattoi periä. Vuonna 1966 voimaan tuli uusi perintökaari ja tämän mukaan perintöoikeus on rajattu kolmanteen parenteeliin. Parenteelit ovat perillisryhmiä, joihin perinnönjättäjän sukulaiset ovat jaettu sukulaisuuden etäisyyden mukaisesti. (Norri 2010, 81.)

Parenteelijärjestelmän perusolettamana on, että ihminen solmii vain yhden avioliiton eläessään ja lapset syntyvät avioliitossa. Malli ei enää vastaa tätä päivää, sillä perintö jaetaan monesti henkilöille, jotka ovat syntyneet eri avioliitoissa tai perhesuhteen ulkopuolella. (Aarnio & Kangas 2009, 130.)

Ensimmäinen parenteeli

Rintaperillisiä ovat perinnönjättäjän lapset ja pääsääntöisesti ottolapset. Jos perinnönjättäjän rintaperillinen on kuollut, tulee rintaperillisen sijaan perinnönjättäjän lapsenlapset ja niin edelleen, tätä kutsutaan rajattomaksi sijaantulo-oikeudeksi. Rintaperilliset muodostavat ensimmäisen parenteelin, jotka ovat ensimmäisenä perimysjärjestyksessä. Jokainen rintaperillinen on oikeutettu yhtä suureen osuuteen vanhempansa perinnöstä. Tähän oikeuteen ei vaikuta se, onko lapsi yhteinen tai vanhemman edellisestä liitosta eikä se, onko lapsi syntynyt avioliitossa tai sen ulkopuolella, kunhan isyys on vahvistettu. (Vesala 2005.)

Toinen ja kolmas parenteeli

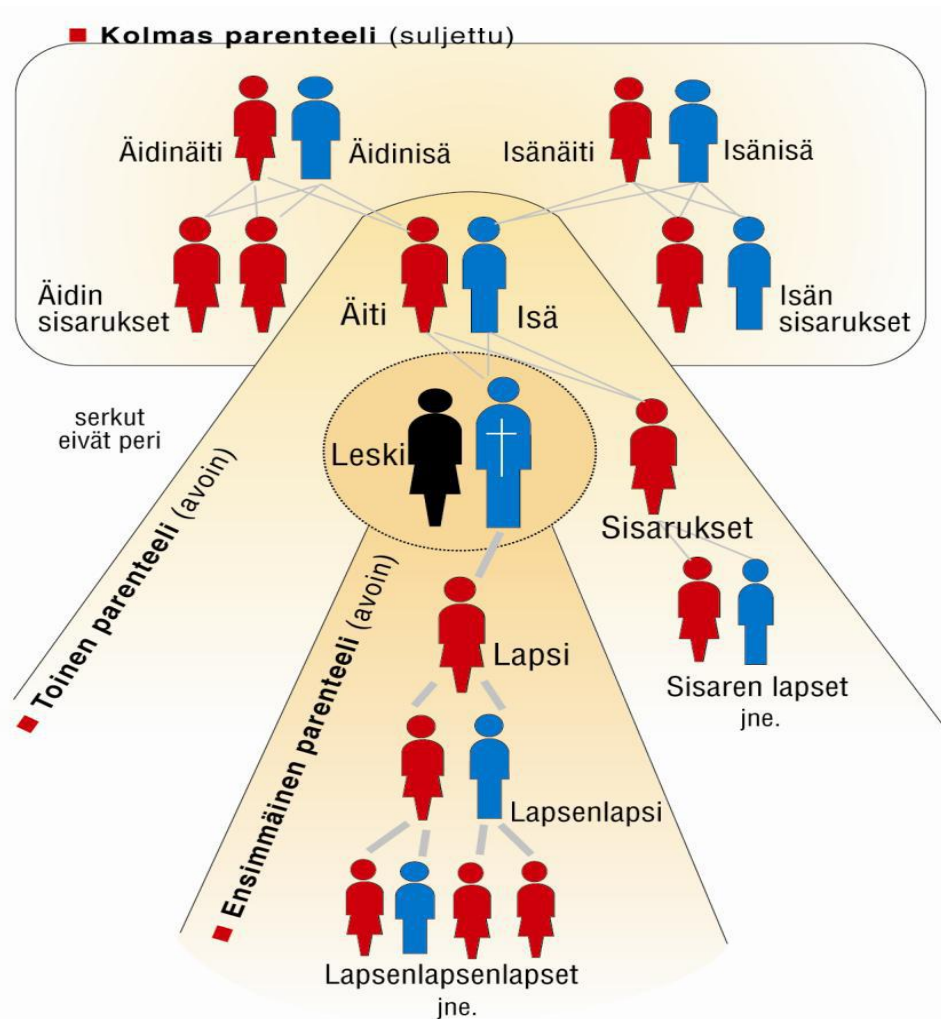
Toisen parenteelin muodostavat perinnönjättäjän vanhemmat ja heidän rintaperillisensä eli perinnönjättäjän sisarukset. Myös toisen parenteelin sijaantulo-oikeus on rajaton. Perintö menee kolmannelle parenteelille, mikäli ensi- ja toissijaisia perillisiä ei ole. Kolmanteen parenteeliin kuuluvat isovanhemmat ja heidän lapsensa eli tädit, sedät ja enot. Kolmannessa parenteelissa ei ole sijaantulo-oikeutta eli serkut eivät peri. (Norri 2012, 92.)

Puolison perintöoikeus

Aviopuolisot, joilla ei ole lapsia, sijoittuvat perimysjärjestyksessä toisen ja kolmannen parenteelin väliin (Norri 2012, 90). Puolison perintöoikeus astuu voimaan, mikäli perinnönjättäjällä ei ollut rintaperillisiä. Lesken perintöoikeus ei kuitenkaan täysin syrjäytä ensiksi kuolleen puolison sukulaisia. Lesken kuoltua ensiksi kuolleen toissijaiset perilliset perivät sen osuuden, jonka leski on ensiksi kuolleelta puolisolta perinyt. (Vesala 2005.)

Puolisukuisten perintöoikeus

Perintökaaren 2 luvun 2.3 §:n mukaan perinnönjättäjän veli- ja sisarpuolilla on sama oikeus perintöön kuin täysveljillä ja sisaruksilla, mikäli perinnönjättäjän vanhempia ei enää ole. Puolisisarusten jälkeläiset ovat oikeutettuja perintöön samassa laajuudessa kuin sisarpuoletkin.

Kuva 1. Lakimääräinen perimysjärjestys (Vesala 2013, 3).

2.2 Lakiosa

Perintökaaren 7 luvun 1 § määrittelee lakiosan seuraavasti:

Rintaperillisellä sekä ottolapsella ja tämän jälkeläisellä on lakiosa perittävän jälkeen. Lakiosa on puolet 1 momentissa mainitulle perilliselle lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta.

Lakimääräinen perimisjärjestys oikeuttaa ainoastaan rintaperilliset vaatimaan lakiosaansa. Oikeus lakiosaan tarkoittaa erityisesti kahta asiaa:

- 1) rintaperillinen on oikeutettu saamaan lakiosansa verran omaisuutta testamentista huolimatta
- 2) rintaperillisellä on oikeus vaatia tiettyjen perinnönjättäjän eläessään tekemien vastikkeettomien luovutusten huomioon ottamista, kun perinnönjättäjän omaisuutta jaetaan (Aarnio & Kangas 2009, 821).

Perinnönjättäjä ei siis voi kokonaan sivuuttaa rintaperillistään testamentilla, vaan perillisellä on oikeus lakiosaansa, jonka suuruus on puolet perintöosan suuruudesta. Lakiosan määrään vaikuttaa se, jääkö vähemmän vai enemmän omistava puoliso leskeksi, mikäli heillä oli avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Vainaja voi siis määrätä testamentilla puolesta omaisuudestaan vähennettynä mahdollisella lesken tasingolla, mutta toiseen puoleen rintaperillisillä on oikeus lakiosan perusteella. (Koponen 2012, 39.)

Jokaisella rintaperillisellä on oikeus lakiosaansa, tähän ei vaikuta se, onko lapsi perinnönjättäjän ja eloonjääneen puolison yhteinen lapsi vai esimerkiksi perinnönjättäjän edellisestä avioliitosta oleva lapsi (Koponen 2012, 222). Myös avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset, joiden isyyden perinnönjättäjä on tunnustanut, ovat lakiosaoikeuden piirissä. Sen sijaan, jos perinnönjättäjällä on avioliiton ulkopuolelta syntynyt lapsi, johon perinnönjättäjällä on vain elatusvelvollisuus, ei lasta oteta huomioon perintö- eikä lakiosaa laskettaessa. (Aarnio & Kangas 2009, 824.)

Rintaperilliset saattavat kuitenkin syystä tai toisesta jättää vaatimatta lakiosaansa ja voivat siten menettää lakiosansa. Tämä saattaa esimerkiksi tulla kyseen uuspereheissä, jossa perinnönjättäjä on tehnyt testamentin uuden puoli-

sonsa hyväksi. Testamenttiin on saatettu lisätä toivomus, etteivät rintaperilliset vaatisi lakiosaansa, vaikka tällaisella toiveella ei ole minkäänlaista juridista merkitystä. (Linnainmaa 2002, 32–33.)

Korkeimman oikeuden vuonna 1987 tekemässä ratkaisussa kyse oli lakiosan vaatimatta jättämisestä.

KKO:1987:55

Puolisot olivat testamentissaan määränneet, että heistä viimeksi eloon jäänyt sai jakamattomana hallita kaikkea pesän omaisuutta kuolemaansa saakka ja että hänen kuoltuaan omaisuus oli jaettava testamentissa mainitulla tavalla. Kun ensiksi kuolleen testamentintekijän rintaperillinen, joka ei ollut toisen puolison rintaperillinen, ei ollut vaatinut lakiosaa perintökaaren 7 luvun 5 §:n 1 momentissa mainitussa ajassa ensiksi kuolleen testamentintekijän jälkeen, hän oli lopullisesti menettänyt oikeutensa lakiosaan.

Korkeimman oikeuden päätöksessä lakiosaan oikeutettu rintaperillinen ei ollut esittänyt lakiosavaatimusta säädetyssä ajassa testamentin valvomisen jälkeen ja näin ollen hän menetti oikeuden lakiosaansa.

2.3 Lesken asema

Leski sai vuonna 1965 perimyoikeuden niissä tilanteissa, joissa perinnönjättäjä oli lapseton. Perintökaaren mukaan leski syrjäyttää perinnönjättäjän vanhemmat ja sisarukset perillisinä. Lesken kuollessa ensiksi kuolleen puolison vanhemmat ja sisarukset pääsevät kuitenkin toissijaisten perillisten asemaan. (PK 3:1.) Jos taas perinnönjättäjällä on lapsia, leski ei peri (PK 2:1.1). Perintökaari suojaa kuitenkin leskeä, sillä leski saa pitää perinnönjättäjän omaisuuden jakamattomana hallinnassaan. Leski itse, rintaperilliset tai testamentinsaaja voivat kuitenkin vaatia perinnönjakoa toimitettavaksi lesken elinaikana. (PK 3:1a.)

Lesken asema on suojattu siinäkin tapauksessa, jos joku edellä mainituista vaatii perinnönjakoa, sillä lesken vähimmäissuojan mukaan leski saa pitää jakovaatimuksista huolimatta yhteisenä kotina käytetyn asunnon ja tavanmukaisen asuinirtaimiston jakamattomana hallinnassaan. Vähimmäissuoja turvaa lesken asumisen ja se menee aina myös rintaperillisten lakiosaoikeuden edelle, mutta ei kuitenkaan anna leskelle perillisen eikä omistajan asemaa. (Mikkola 2010.)

35.) Mikäli lesken omaan omaisuuteen sisältyy kodiksi soveltuva asunto, leskellä ei ole oikeutta saada hallintaansa puolisoiden yhteisenä kotina käytettyä asuntoa (PK 3:1a.2).

Seuraava korkeimman oikeuden päätös havainnollistaa lesken oikeudellisen aseman vahvuuden:

KKO:2012:90

Puolisot A ja B olivat tehneet keskinäisen omistusoikeustestamentin. A:n kuoltua hänen jäämistönsä pääasiallisena omaisuutena oli puolet asunto-osakkeista, joista loput omisti B. Asunto-osakkeet oikeuttivat puolisoiden yhteisenä kotina käytetyn asunnon hallintaan. B ilmoitti vetoavansa testamenttiin, joka sai lainvoiman, ja lisäksi perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 2 momentin mukaiseen oikeuteen pitää asunto jakamattomana hallinnassaan.

Omistusoikeustestamenttiin vetoaminen ei estänyt antamasta B:lle perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 2 momentin nojalla hallintaoikeutta yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon. B:n oikeus asuntoon oli toteutettava perinnönjaossa ennen rintaperillisen oikeutta lakiosaan.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta käy ilmi, kuinka lesken suoja voi rajoittaa rintaperillisten oikeuksia. Ratkaisun mukaan leski voi vedota sekä omistusoikeustestamenttiin että hallintaoikeuteen. Lakiosat on korkeimman oikeuden mukaan toteutettava vasta lesken hallintaoikeuden jälkeen. Tapauksessa leski sai täyden omistusoikeuden ensiksi kuolleen omaisuuteen ja tämän lisäksi leskellä oli oikeus hallita yhteisenä kotina käytettyä asunto-osaketta ja maksaa rintaperillisille heidän lakiosansa rahan sijaan hallitsemansa asunnon osakkeilla.

2.4 Parisuhteen muodon vaikutus perintöön

Avioliitossa elävien puolisoiden perintö jakautuu lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan. Perintölainsäädäntö ei huomioi avoliittoja, joten perinnön jakautumisen kannalta avoparin ja avioparin tilanne poikkeaa toisistaan merkittävästi.

2.4.1 Avioliitto

Kuten jo aiemmin on todettu, aviopuolisot perivät toisensa vain, jos heillä ei ole lapsia. Avioliittolain mukaan kummallakin puolisoilla on oikeus toisen omaisuuteen.

teen, jollei muuta ole määrätty tai sovittu. Tätä kutsutaan avio-oikeudeksi ja se on niin sanottu uinuva oikeus, sillä avio-oikeudella on merkitystä vasta avioliiton päätyttyä. (Vesala 2005.)

Avioliittolaki määrittää avio-oikeuden seuraavasti:

AL 2:35:1

Kumpaisellakin puolisoilla on avio-oikeus toisen omaisuuteen. Sen nojalla saavat omaisuuden osituksessa eloonjäänyt puoliso ja kuolleen puolison perilliset taikka kumpikin puoliso puolet puolisoitten omaisuuden säästöstä, sen mukaan kuin IV osassa tarkemmin säädetään.

Avioliiton päätyttyä kuolemaan tilanteessa, jossa puolisoitten välillä ei ole solmittu avioehtoa, on toimitettava ositus, mikäli puoliso tai kuolleen puolison perilliset sitä vaativat. Osituksessa puolisoitten avio-oikeuden alainen omaisuus lasketaan yhteen ja siitä vähennetään mahdolliset velat ja jaetaan puoliksi siten, että puolet saa avioleski ja puolet saavat kuolleen puolison perilliset. Enemmän omistavan puolison on luovutettava omaisuuttaan vähemmän omistavalle puolisoille niin sanottuna tasinkona. Jos eloonjäänyt puoliso on enemmän omistava, suojaa häntä leskelle kuuluva tasinkoprivilegi eli oikeus olla maksamatta tasinkoa. (Aarnio & Kangas 2009, 972–977.) Tasinkoprivilegistä määrätään avioliittolain 103.2 §:ssä seuraavasti:

Osituksessa, joka toimitetaan ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen, ei eloonjäänyt puoliso ole velvollinen luovuttamaan omaisuuttaan ensiksi kuolleen puolison perillisille.

Lesken vedotessa tasinkoprivilegiin leski pitää oman omaisuutensa ja ensiksi kuolleen puolison perilliset jakavat vainajan omaisuuden. Jos taas lesken omaisuus on pienempi kuin vainajan, on leskellä oikeus esittää tasinkovaade. (Norri 2010, 424.)

Tasingon maksussa lähtökohtana on, että tasinkoa maksava osapuoli voi päättää, mitä omaisuutta se haluaa luovuttaa. Perintösuunnittelua voidaan siis tehdä tasingon valinnalla, sillä haluttu omaisuus voidaan saada jätettyä kuolinpesään, kun leskelle luovutetaan muuta omaisuutta. Kuolinpesän arvoon ja lesken asemaan voidaan myös vaikuttaa tasingon avulla. Lesken PK 3:1 a:n mukainen asumisoikeus, voidaan sivuuttaa antamalla leskelle kodiksi soveltuva asunto

tasinkona. Rintaperillisten perintö- ja lakiosan määrä kasvaa, kun leskelle annetaan tasinkona yhteistä kotia vähempiarvoisempi kodiksi sopiva asunto. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 26.)

Seuraavasta ratkaisusta ilmenee, että tasinkoetuoikeuteen vetoaminen on vain lesken oikeus.

KKO:2001:12

Eloonjäänyt puoliso A oli ilmoittanut hänen ja ensiksi kuolleen puolison B:n perillisten välisessä toimitusosituksessa kieltäytyvänsä avioliitto-lain 103 §:n 2 momentin nojalla luovuttamasta omaisuuttaan B:n perillisille. Ositus oli ilmoituksen perusteella toimitettu siten, että A sai pitää oman omaisuutensa. Ositusta oli moitittu ja A oli kuollut moiteoikeudenkäynnin aikana. Moitekanteen johdosta uudelleen toimitettavassa osituksessa A:n ilmoitus ei ollut voimassa hänen yleistestamentin saajansa hyväksi.

Ennakkopäätöksen mukaan leski A oli vedonnut oikeuteen olla maksamatta tasinkoa ensiksi kuolleen B:n perillisille. B:n perilliset olivat jostain syystä moittineet ositusta ja moitekanteen ollessa vireillä A oli kuollut. Korkein oikeus katsoi, että AL 103.2 §:n mukaisen säännöksen tavoitteena oli suojata eloonjäänyttä puolisoa hänen elinaikanaan toimitettavassa osituksessa. Perusteluissaan korkein oikeus totesi, että säännös suojaa nimenomaisesti leskeä henkilökohtaisesti, eikä se voi koitua hänen perillistensä hyväksi. Päätöksessään korkein oikeus perusteli kantaansa myös sillä, että vastaavanlaiset ositustilanteet saattavat jopa johtaa tilanteeseen, jossa ensiksi kuolleen perilliset pyrkivät pitkittämään ositusta, jotta leski ehtisi kuolla ennen osituksen lainvoimaisuutta. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan ensiksi kuolleen B:n ja tämän jälkeen kuolleen A:n jälkeen toimitettiin ositus uudelleen ja huomioimatta A:n tasinkoprivilegiin vetoamista. Tämä johti myös siihen, että A:n yleistestamentin saajan perintöosuus väheni.

Hukkaamisvastike

Vastikesäännökset tekevät poikkeuksen avio-oikeuden alaisen omaisuuden puolittamisperiaatteeseen. Puolisoilla on velvollisuus hoitaa huolellisesti omaa avio-oikeuden alaista omaisuuttaan (AL 37§). Avioliittolain 94 §:n mukaan puoliso tai kuolleen puolison perilliset ovat oikeutettuja saamaan hukkaamisvastiketta osituksessa, jos toinen puoliso on hoitanut huolimattomasti taloudellisia asioi-

taan tai käyttänyt väärin vallintaoikeuttaan. (Kangas 2013, 346–347.) Avioliittolain hukkaamisvastiketta havainnollistaa seuraava ratkaisu.

KKO 1981 II 144

Pesänjakaja oli osituksessa katsonut, että puoliso oli luopumalla oikeudestaan vaatia lakiosaa syyllistynyt AL 94 §:ssä tarkoitettuun menettelyyn. Pesänjakajan virheellinen ratkaisu otettiin puolison väitteestä huomioon ratkaistaessa toisen puolison vireille panemaa osituksen moitetta koskevaa juttua.

2.4.2 Avoliitto

Avoliittolaki ei päde avopuolisoihin, joten avio-oikeutta puolison omaisuuteen ei avoliitossa synny. Perintöoikeuden säännöksiä ei myöskään sovelleta avopuolisoihin eli avopuolisot eivät lain nojalla peri toisiaan, eikä avopuolisolla ole oikeutta jäädä asumaan yhteiseen kotiin, jos se on ollut kuolleen puolison omaisuutta. Jos kuolleella avopuolisolla on lapsia, perintö menee heille tai jos lapsia ei ole, menee perintö lähimmille sukulaisille. (Norri 2010, 61.)

Perintökaaren voimaantullessa vuonna 1940 alle 2 % kaikista perheistä eli avoliitossa. Korkeimman oikeuden vuonna 1941 antamassa lausunnossa todettiin avoliittojen olevan siveelliseltä kannalta hyvin epäilyttäviä, mikä kuvaa hyvin sen aikaista arvoperustaa. 1980-luvun alussa, kun leski sai oikeuden hallita kuolinpesää jakamattomana, oli tarkoitus toteuttaa lakiin uudistus, jonka perusteella myös avopuolisolla olisi oikeus saada avustusta kuolinpesästä. Tätä ehdotusta pidettiin kuitenkin vielä 1980-luvulla moraalisesti arveluttavana ja säännökseen kelpuutettiin ainoastaan vainajan kihlakumppani. (Aarnio & Kangas 2009, 124.)

Lakisäätisestä avoliitosta (AvoliittoL) säädettiin vasta kolmekymmentä vuotta myöhemmin avoliittolaissa, joka astui voimaan 1.4.2011. Lakia sovelletaan avopareihin, jotka ovat asuneet yhteisessä taloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on yhteinen lapsi (AvoliittoL 1:3). Lain mukaan avopuolison tai kuolleen puolison perillisen vaatiessa suoritetaan liiton päättymisen jälkeen omaisuuden erottelu (AvoliittoL 2:4). Erottelussa molempien puolisojen omaisuus erotetaan ja yhteisomistussuhteet puretaan (AvoliittoL 2:5). Tätä varten on mahdollista hakea käräjäoikeudelta pesänjakajan määräämistä (AvoliittoL 2:7.2).

Mikäli avopuoliso on omalla panoksellaan auttanut puolisonsa omaisuuden säilyttämistä tai kartuttamista, on hän lain mukaan oikeutettu hyvitykseen. Hyvitys edellyttää, että puolisojen omaisuuden jakaminen omistussuhteiden perusteella johtaisi toisen puolison perusteettomaan etuun kumppaninsa kustannuksella. (AvoliittoL 3:8.)

Seuraavat korkeimman oikeuden ratkaisut havainnollistavat avopuolison oikeutta hyvitykseen.

KKO:1988:28

A ja B olivat eläneet avoliitossa, jonka aikana A:n omistamalle maalle oli pääosin B:n varoilla rakennettu yhteiseen käyttöön kesämökki. A:n kuoltua ennen mökin valmistumista B ei kuitenkaan ollut voinut käyttää mökkiä. Kun ei ollut pääteltävissä, että B:n tarkoituksena olisi ollut luovuttaa mökkiin sijoittamansa varallisuutensa nähden huomattavat varat A:lle vastikkeetta, B:llä oli oikeus saada A:n kuolinpesästä korvaus rahasisjoituksestaan.

KKO 1992:48

A ja B olivat avoliittonsa aikana hankkineet ajoneuvot yhteiseen lukuun käyttäen kummankin varoja autojen maksamiseen. Tämän vuoksi vahvistettiin, että A ja B omistivat ajoneuvot yhteisesti, vaikka ne oli rekisteröity B:n nimiin. B:n otettua ajoneuvot hallintaansa avoliiton päätyttyä hän oli velvollinen suorittamaan A:lle korvausta ajoneuvojen arvonalennuksesta ja A:n käytön estymisestä

Ennakkopäätösten mukaan korvausta yhteisen talouden hyväksi tekemistä uhrauksista on ollut mahdollista saada jo ennen vuoden 2011 lain voimaantuloa. Uusi laki ei siis muuttanut kovin radikaalisti avopuolisoiden varallisuussuhteiden sääntelyä, vaan lähinnä se selkeytti jo vallitsevaa oikeustilaa.

Avoliitossa ei siis voi eikä tarvitse ottaa huomioon avio-oikeutta, joten perintösuunnittelun merkitys korostuu ja toisaalta suunnittelua voi tehdä avoliitossa vapaammin kuin avioliitossa. Keskinäisillä sopimuksilla avopuolisot voivat parantaa toisen puolison asemaa. Avopuolisot voivat sopia esineiden omistussuhteista ja omaisuuden jaosta siltä varalta, että avoliitto päättyy toisen kuolemaan. Taloudellista asemaa voidaan kuolintapauksissa turvata erityisesti testamentin avulla, koska avopuoliso ei voi saada suojaa avio- tai perintöoikeuden nojalla. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 60 ja 65.)

Avopuolisoiden keskinäisillä sopimuksilla on myös merkitystä velkarahoitustapauksissa, joissa ilmenee usein, että velan takaisinmaksua on suoritettu niin sanotusta virallisesta velkasuhteesta poikkeavasti.

Rovaniemen HO 12.9.1997, s 97/164:

Tapauksessa osapuolet olivat hankkineet riidan kohteena olevan asunnon yhteisiin nimiinsä vuonna 1988 ja asuneet siinä yhdessä vuoteen 1995 saakka, jolloin suhde oli päättynyt välirikoon. Jo tätä ennen osapuolet olivat omistaneet yhdessä asunnon, jonka osalta oli riidatonta, että se sekä oli rahoitettu että omistettiin puoliosuuksin. Myöhempi asunto oli rahoitettu lähes kokonaan lainavaroin ja osuuksien suuruudesta tuli kiistaa. Avovaimo vaati omistussuhteen vahvistamista ensisijaisesti siten, että kummankin katsottaisiin omistavan asunnosta puolet, ja toissijaisesti siten, että vaimon osuus olisi 40 % ja miehen 60 %. Mies puolestaan katsoi osuuksien määräytyvän rahoituksen mukaisessa suhteessa ja vaati niiden vahvistamista 75 % itselleen ja 25 % avovaimolle.

Oulun kärjäoikeus katsoi, että avopari omisti omaisuutensa rahoituksen mukaisessa suhteessa ja hylkäsi yhteisomistussuhteista annetun lain mukaisen tasaosuuksiolettaman syrjäytetyksi. Kärjäoikeus piti ratkaisevana sitä, että avopari ei ollut sopinut omistussuhteesta keskenään, vaan olivat keskinäisessä suhteessaan noudattaneet käytäntöä, jonka mukaan he omistivat omaisuutensa rahoituksen mukaisessa suhteessa. Rovaniemen hovioikeus jätti Oulun kärjäoikeuden päätöksen voimaan ja vahvisti miehen omistusosuudeksi 68,43 % ja avovaimon 31,57 %. (Gottberg 1998, 15.)

2.5 Lakimääräinen perimysjärjestys uusperheessä

Kehittelemäni esimerkkiperheen avulla pyrin havainnollistamaan miten perintö jakautuu uusperheessä lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan. Kyseessä on uusperhe, jossa molemmilla puolisoilla on lapsia edellisistä parisuhteista. Esimerkkiperheessä on otettu huomioon myös uusperheelle tyypillisiä ratkaisuja, kuten adoptio ja oheishuoltajuus. Lain mukaan ottolapsella eli adoptoidulla lapsella on yhtäläinen oikeus perintöön kuin avioliitossa syntyneellä lapsella (PK 4:1.1). Vanhempipuolelle voidaan määrätä oheishuoltajuus puolisonsa lapseen, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Oheishuoltajuus ei tuota perintöoikeutta lapselle. (Huiskala 2010.)

2.5.1 Esimerkkiperhe

Kaisa ja Kalle ovat naimisissa. Kaisa sai ensimmäisen tyttärensä Marin jo teini-ikäisenä. Marin isä on Kaisan silloinen poikaystävä, josta hän sittemmin erosi. Tämän jälkeen Kaisa tapasi Matin, jonka kanssa hän meni naimisiin. Kaisan ensimmäinen avioliitto päättyi kuitenkin Matti-puolison kuolemaan pian heidän yhteisen Maija-tyttärensä syntymän jälkeen. Muutaman vuoden päästä Kaisa tapasi Kallen ja heidän avioituttuaan Kalle adoptoi Kaisan Maija-tyttären, jonka Matti-isä oli kuollut. Kallelle myönnettiin myös Kaisan ja hänen ensimmäisen poikaystävänsä Mari-tyttären oheishuoltajuus, jotta Kalle voisi myös osallistua Mariin liittyviin päätöksiin. Kaisan ja Kallen uusperheeseen syntyivät vielä kaksoiset Katri ja Karri. Kalle on myös ollut aikaisemmin naimisissa ja hänellä on entisen Virpi-vaimonsa kanssa yhteiset pojat Ville ja Veikko.

Kallen adoptoidessa Maijan, siirtyi Maija Kallen suvun jäseneksi, mikä tuottaa perimysoikeuden myös Kallen sukuun nähden. Samalla Maijan oikeussuhde edesmenneeseen Matti-isäänsä ja hänen sukuunsa katkeaa. (Kangas 2012, 88.) Kallen rintaperillisiä ovat hänen lapsensa eli Ville, Veikko, Katri ja Karri ja adoptoitu Maija. Kaisalla on neljä rintaperillistä: Mari, Maija, Katri ja Karri.

2.5.2 Perimysjärjestys esimerkkiperheessä

Kaisa ja Kalle elävät avioliitossa, joten lain mukaan jommankumman kuoltua tehdään heidän välillään ositus, jos jompikumpi heistä tai heidän perillisensä sitä vaatii (AL IV 1:85.1). Eloonjääneellä puolisoilla on oikeus pitää kuolleen puolison omaisuus jakamattomana hallinnassaan, elleivät Kaisan tai Kallen lapset vaadi jakoa (PK 3:1a.1). Jaosta huolimatta eloonjääneellä puolisoilla on oikeus pitää yhteisenä kotina käytetty asunto jakamattomana hallinnassaan, kuten edellä on lesken vähimmäissuojasta todettu (PK 3:1a.2).

Kaisa kuolee ennen Kallea

Kaisan kuollessa Kalle saa avio-oikeuden puoleen heidän yhteenlasketusta omaisuudesta ja puolet kuuluu Kaisan perillisille Marille, Maijalle, Katrille ja Karrielle (AL II 2:35.1). Kun Kaisan omaisuus on 300 000 euroa ja Kallen omaisuus 100 000 euroa, on heidän yhteenlaskettu omaisuutensa 400 000 euroa. Jotta omaisuus voidaan jakaa puoliksi, on Kaisan kuolinpesän, jonka omaisuus on 300 000 euroa, maksettava Kalle-leskelle tasinkona 100 000 euroa, jotta omaisuus menee tasan Kallen ja Kaisan perillisten kesken (AL 2:103.1). Tasingon maksun jälkeen vähemmän omistavan Kallen omaisuus on 200 000 euroa ja Kaisan perilliset Mari, Maija, Katri ja Karri perivät jokainen 50 000 euroa (PK 2:1). Kallen kuoltua Kaisan jälkeen perivät Kallen lapset hänen 200 000 euron omaisuutensa. Ville, Veikko, adoptoitu Maija, Katri ja Karri perivät siis kukin 40 000 euroa. (AL 2:35.1.)

Kalle kuolee ennen Kaisaa

Kallen kuollessa saa Kaisa avio-oikeuden Kallen omaisuuteen (AL 2:35:1). Koska Kaisan omaisuus on 300 000 euroa ja Kallen 100 000 euroa, ositusta tehdessä Kaisa voi vedota tasinkoprivilegiin eli oikeuteen olla maksamatta Kallen kuolinpesälle tasinkoa, sillä enemmän omistavan puolison ei tarvitse maksaa tasinkoa kuolinpesälle (AL IV 2:103.2). Kaisa saa siis pitää omaisuutensa itsellään ja Kallen perilliset Ville, Veikko, adoptoitu Maija, Katri ja Karri perivät Kallen omaisuuden eli jokainen 20 000 euroa. Mari ei peri mitään, sillä hän ei ole Kallen tytär. (PK 2:1.)

Kaisan kuoltua Kallen jälkeen erotetaan avio-oikeuden nojalla Kallen perillisten osuus Kaisan 300 000 euron omaisuudesta. Kallen kuolinpesän osuus, jota Kaisa ei tasinkona Kallen kuollessa kuolinpesälle maksanut, oli 100 000 euroa. Tämä summa jaetaan Kallen perillisten kesken, jolloin Ville, Veikko, adoptoitu Maija, Katri ja Karri perivät Kallelta kukin 20 000 euroa. (PK 3:5.) Loput Kaisan omaisuudesta jaetaan Kaisan perillisten kesken eli Mari, Maija, Katri ja Karri jakavat keskenään 200 000 euroa, kukin heistä saa 50 000 euroa. (PK 2:1.)

Perinnön jakautuminen kummankin vanhemman jälkeen

Kaisan ja Kallen lasten perintöön ei vaikuta se, kumpi heistä kuolee ensin, koska heillä on avio-oikeus toistensa omaisuuteen (AL 2:35:1). Lopputulos kummankin jälkeen on se, että Kallen pojat Ville ja Veikko, hänen edellisestä liitostaan, ovat perineet kumpikin 40 000 euroa. Kaisan tytär Maija, jonka Kalle oli adoptoinut sekä Kaisan ja Kallen yhteiset lapset Katri ja Karri ovat perineet kukin 90 000 euroa. Kaisan ja hänen entisen poikaystävänsä tytär Mari perii 50 000 euroa.

3 PERINTÖSUUNNITTELU

Suomalaisten varallisuus on kasvanut merkittävästi viime vuosina. Lähes kaikkien suomalaisten henkilökohtainen varallisuusasema on parantunut ja erityisesti keskiluokka on vaurastunut. Taloudelliset arvot ovat monelle entistä tärkeämmässä asemassa, ja huomio on enenevässä määrin suuntautunut varallisuuden siirtymiseen kuoleman jälkeen. Ellei perinnönjättäjä määrää varallisuuden siirtymisestä, perintö jakautuu perintökaaren mukaan perillisten kesken. (Puronen 2009, 15–16.)

Perinnönjättäjä voi vaikuttaa jäämistöönsä, eli jätettävään perintöön perintösuunnittelun avulla. Perintösuunnittelussa on kyse toimista, joilla perinnönjättäjä vaikuttaa siihen, kuka hyötyy hänen omaisuudestaan ja kuinka varallisuudensiirto on tarkoituksenmukaista järjestää. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 1.)

Verosuunnittelu on myös yksi osa perintösuunnittelua, mutta yleensä perintösuunnittelussa tärkeämpiä ovat muut seikat kuin verotus. Tavoitteena tulisi olla jokin muu kuin verosäästö, sillä verotus ei saisi määrittää toimenpiteitä ja niiden sisältöjä varallisuudensiirtoa suunniteltaessa, mutta verotusta ei tulisi kuitenkaan unohtaa. (Puronen 2009, 19–20.)

Perintöön voi vaikuttaa monin eri keinoin, kuten erilaisilla sopimuksilla. Parisuhdeoikeuteen liittyviä sopimuksia ovat avioehto-, ositussopimus ja avopuolisoiden välinen sopimus avosuhteen päättymisen varalta. Henkivakuutuksella, josta edunsaaja saa korvauksen kuolinpesän sijaan vakuutusyhtiöltä, voidaan ohittaa lakimääräiset perilliset. Omaisuuden lahjoittamisella voidaan myös vaikuttaa jätettävään perintöön. Perinteisin ja yleisimmin käytössä oleva keino perintösuunnitteluun on kuitenkin testamentti. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 4.)

3.1 Perintösuunnittelun välineet

3.1.1 Testamentti

Lakimääräistä perimysjärjestystä voidaan muuttaa testamentilla. Testamentilla voi määrätä koko omaisuudesta, tietystä omaisuuserästä tai omaisuuteen kohdistuvasta hallinta- ja käyttöoikeudesta. (Vesala 2005.) Testamentti on käytetyin perintösuunnittelun keino. Siihen liittyy kuitenkin monia epävarmuustekijöitä, sillä usein testamentti tehdään kaavamaisesti valmiin mallin mukaan eikä testamentti näin välttämättä toteuta perinnönjättäjän tahtoa. (Räbinä & Kolehmainen 2012, 69.) Huonosti suunnitellusta testamentista on usein enemmän haittaa kuin hyötyä, epäselvyydet testamentissa aiheuttavat usein turhia riitoja. Testamenttisuunnittelussa on hyvä selvittää, mihin lopputulokseen päästään lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan ja mikä on haluttu lopputulos. (Räbinä & Kolehmainen 2012, 71.)

Testamenttien luokittelu

Testamentti voidaan luokitella sisältönsä mukaan yleistestamentteihin ja erityistestamenttiin eli legaattiin. Luokittelulla pyritään esittämään testamenttiluokkien välisiä eroja. Yleistestamentti on määritelty jälkisäädös, jonka saaja on kuolinpesän osakas ja joka tuottaa saajalle perintökaaren mukaisen aseman. Yleistestamentilla annetaan koko omaisuus, määräosa tai se, mitä muiden määräysten jälkeen on jäljellä. Erityistestamentti eli legaatti taas on kysymyksessä silloin, kun vainaja on testamentannut jonkin tietyn etuuden, kuten esimerkiksi rahamäärän tai esineen. Legaatin saaja ei ole pelkästään sen perusteella, että on erityistestamentin saajan asemassa, kuolinpesän osakas. (Aarnio & Kangas 2008, 50–52.)

Testamenttien ryhmittely voi olla myös useampiportaista, jolloin se perustuu testamentinsaajan määräämisvallan laajuuteen eikä testamentin saajan asemaan pesän osakkuuden kannalta kuten edellä on luokiteltu. Määräämisvallan laajuuteen perustuva testamentti voi olla täysi omistusoikeustestamentti, rajoi-

tettu omistusoikeustestamentti, käyttö- eli hallintaoikeustestamentti tai tuotto-oikeustestamentti. (Puronen 2009, 34.)

Täysi omistusoikeustestamentti antaa rajoittamattoman omistusoikeuden saajalleen, joka voi testamentata edelleen saamansa omaisuuden. Rajoitettu omistusoikeustestamentti antaa myös täyden omistusoikeuden saajalleen tämän elinaikana, mutta saaja ei voi määrätä omaisuudesta kuolemansa varalta. Rajoitetussa omistusoikeustestamentissa on toissijaismääräys eli saajan kuoltua omaisuus menee toissijaiselle saajalle. Hallintaoikeustestamentti oikeuttaa saajan ainoastaan hallitsemaan omaisuutta ja nauttimaan omaisuuden tuotosta. Tuotto-oikeustestamentin saaja voi nauttia ainoastaan perintöomaisuuden tuotosta. (Aarnio & Kangas 2008, 52–53.)

Seuraava ennakkopäätös havainnollistaa rajoitettua omistusoikeustestamenttia, jonka saaja saa täyden omistusoikeuden, mutta ei oikeutta testamentata saatua omaisuutta.

KKO 2007:21

A oli testamentissaan määrännyt, että hänen omaisuutensa oli ensiksi menevä täysin omistusoikeuksin hänen pojalleen B:lle ja B:n kuoleman jälkeen tämän rintaperillisille sekä ettei B:n puoliso ollut avio-oikeutta tuohon omaisuuteen. Vähän ennen kuolemaansa B lahjoitti valtaosan omaisuudestaan puolisolleen. Kysymys siitä, oliko puoliso velvollinen palauttamaan B:n hänelle lahjoittaman omaisuuden arvon B:n pojalle. (Ään.)

Korkeimman oikeuden äänestämällä tehdyn ratkaisun tuloksena oli, että B:n puoliso oli velvollinen palauttamaan B:ltä lahjoitetun varojen arvon B:n pojalle, jolle A oli testamentissaan antanut toissijaismääräyksen. Korkein oikeus katsoi, että B oli loukannut lahjoituksillaan A:n testamentin toissijaismääräystä. Perusteluinaan korkein oikeus totesi, että koska B:n puoliso edun saajana ei ollut toiminut vilpittömässä mielessä, vaan yhteisymmärryksessä B:n kanssa, B:n puoliso oli velvollinen palauttamaan varat. Eri mieltä olevat oikeusneuvokset yhtyivät korkeimman oikeuden ratkaisun lopputulokseen, mutta perustelut poikkesivat joiltain osin enemmistön perusteluista.

Testamentti ja henkilösuhteet

Puolisoiden välisillä testamenteilla halutaan usein turvata lesken asemaa ja tällöin kyseeseen tulevat hallinta- tai omistusoikeustestamentti. Hallintaoikeustestamentti antaa leskelle oikeuden käyttää omaisuutta ja saada omaisuudesta mahdollinen tuotto, mutta leski ei voi myydä omaisuutta. Omistusoikeustestamentti mahdollistaa omaisuuden saajan myymään omaisuuden sekä päättämään riittääkö hänelle pelkkä hallintaoikeus kuolleen puolison omaisuuteen vai haluaako hän täyden omistusoikeuden omaisuuteen. Verotuksellisesti keskeinen ero hallinta- ja omistusoikeustestamenteilla on, että hallintaoikeuden saaja ei maksa perintöveroa saamastaan hallintaoikeudesta, kun taas omistusoikeuden saaja maksaa. (Vesala 2005.)

Kuten edellä on mainittu, rintaperillisen on oikeus saada lakiosansa testamentista huolimatta. Perintökaaren 7:5.1:n mukaan testamentti on rintaperillistä kohtaan tehoton siltä osin kuin se estää häntä saamasta lakiosaansa kuolinpesästä tai rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta. Rintaperillisen on siis saatava lakiosansa myös hallintaoikeuden tuomista rajoituksista vapaana. Hallintaoikeustestamentin saajan on suoritettava lakiosa rintaperilliselle, jos hallintaoikeus koskee kaikkea kuolinpesään kuuluvaa omaisuutta. (Kangas 2013, 523–524.)

Rintaperillisen etu on vaatia lakiosaansa etenkin silloin, kun testamentissa ei ole toissijaismääräystä rintaperillisten hyväksi. Testamentin toissijaismääräyskään ei tosin aina takaa sitä, että toissijainen testamentinsaaja perii omaisuutta testamentinsaajan kuoltua, sillä testamentinsaaja on voinut kuluttaa kaiken perityn omaisuutensa. (Linnainmaa 2002, 32–33.)

Uusperheen lapsilla ei ole perintöoikeutta vanhempipuoleensa oli kyseessä sitten avio- tai avoliitto. Tästä syystä uusperheessä saattaa olla tarkoituksenmukaista määrätä testamentilla, että kumman tahansa vanhemman kuoltua omaisuus jaetaan tasan kaikkien lasten kesken. Rintaperillisten lisäksi myös avio puolison lapset kuuluvat edullisempaan ensimmäisen perintöveroluokkaan, jo-

ten verotus ei aseta aviopuolisoiden lapsia eri asemaan. Avopuolisoiden yhteinen lapsi kuuluu toiseen perintöveroluokkaan. (Gottberg 2011, 276.)

3.1.2 Avioehtosopimus

Avioliittolain määräämistä avio-oikeudesta puolison omaisuuteen voidaan sopia avioehdon avulla (AL 2:35.1). Avio-oikeuden poissulkemisesta määrää avioliittolaki seuraavasti.

AL 2:35.2

Avio-oikeutta ei kuitenkaan ole omaisuuteen, josta avioehtosopimuksin taikka lahjakirjassa, testamentissa tai henkilövakuutuksen edunsaajamääräyksessä on niin määrätty, eikä myöskään siihen, mikä on tullut sellaisen omaisuuden sijaan. Jos sitä paitsi on määrätty, että avio-oikeutta ei ole myöskään tällaisen omaisuuden tuottoon, noudatettakoon tätä määräystä.

Puolisoiden avio-oikeus toistensa omaisuuteen saattaa olla oikeudenmukainen, mikäli kyseessä on perinteinen ydinperhe. Muutokset perhe-elämässä ja perheiden monimuotoistumisen takia avio-oikeus ei aina kuitenkaan toimi tarkoituksenmukaisesti ilman korjauskeinoja. Puolisoiden olisi hyvä tietää sopimismahdollisuuksistaan ja pohtia varallisuustilannettaan sekä työnjakoa avioliitossa. (Helin 2010, 15–16.) Yhtenä syynä avioehdon sopimiselle pidetäänkin uudelleen avioitumista sekä aiemmista ja nykyisistä liitoista syntyneitä lapsia (Litmala 1998, 162).

Avioehtosopimuksen avulla voidaan pyrkiä varmistamaan, että tietty omaisuus saadaan toisen puolison kuoleman jälkeen siirrettyä halutulle taholle. Avioehtosopimuksella voidaan myös vaikuttaa osituksessa ja tätä kautta perinnönjaossa siirtyvään omaisuuden määrään. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 10–11.)

Lain mukaan avioehto voidaan laatia kolmella tavalla:

- avio-oikeus on poistettu kummaltakin puolisolta siten, ettei puolisoilla ole oikeutta mihinkään toisen omaisuuteen
- avio-oikeus on poistettu kummaltakin puolisolta siten, ettei puolisoilla ole oikeutta tiettyyn toisen omaisuuteen

- avio-oikeus on poistettu toiselta puolisolta siten, ettei puolisollla ole oikeutta tiettyyn tai mihinkään toisen omaisuuteen (Kolehmainen & Rabinä 2012, 10–11.)

Kaksipuolisessa avioehtosopimuksessa aviopuolisot määräävät, ettei kummallakaan puolisollla ole avio-oikeutta toisen puolison omaisuuteen. Sopimus poistaa avio-oikeuden osituksessa, joka tehdään avioeron jälkeen tai avioliiton päätyttyä puolison kuolemaan. Rintaperillisen kannalta tämän kaltainen avioehtosopimus on selkeä, sillä jos leski on vähävaraisempi kuin ensin kuollut puoliso, kasvattaa avioehtosopimus perillisen jako-osuutta. Jos taas leski on varakkaampi, rintaperillisille jää jaettavaksi ensin kuolleen vähävaraisemman omaisuus. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 12.)

Yksipuolinen avioehtosopimus voi johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen, sillä pitkän avioliiton aikana olosuhteet voivat muuttua ja aikoinaan avioehdon vaattijana ollut varakkaampi puoliso voi myöhemmin ollakin köyhempi taho. Vähävaraisempi puoliso saattaa olla lisävarojen tarpeessa esimerkiksi tilanteessa, jossa hän on toiminut yhteisen talouden hyväksi hoitamalla lapsia kotona, mutta yksipuolisen avioehdon takia ei saa osituksessa lainkaan tasinkoa. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 54–55.)

Aikaisemmin katsottiin, ettei avioehtosopimusta voitu rajata pelkästään kuolemantapauksen tai pelkästään avioeron johdosta. Korkein oikeus antoi vuonna 2000 ratkaisun, jonka jälkeen on vahvistunut ehdollisen avioehtosopimuksen pätevyys. (Norri 2010, 42–43.)

KKO:2000:100

Puolisot oli tuomittu avioeroon. Puolisoiden välisessä avioehtosopimuksessa oli sovittu, että avioliiton purkautuessa avioeron vuoksi kummallakaan puolisollla ei ollut avio-oikeutta toisen omaisuuteen ja että avioliiton purkautuessa toisen puolison kuoleman johdosta leskellä oli avio-oikeus kuolleen puolison omaisuuteen. Avioehtosopimus katsottiin päteväksi. (Ään.)

Ennakkopäätöksessä korkein oikeus vahvisti kannakseen, että puolisot voivat pätevästi sopia avioehtosopimuksilla avio-oikeuden poistamisesta vain avioeron varalta. Ratkaisu saatiin äänestämällä. Eri mieltä oleva oikeusneuvos perusteli omaa kantaansa siten, että hän pelkäsi pelkän avioeron varalta tehtyjen avioeh-

tosopimusten aiheuttavan väärinkäyttöä puolisoiden keskinäisissä suhteissa. Oikeusneuvos katsoi, että tällainen sopimus saattaisi pakottaa puolison pysymään avioliitossa. Korkeimman oikeuden enemmistö kuitenkin katsoi, että avioeron varalle tehtyjen avioehtosopimusten tekemiselle on tarvetta ja puolisoiden välillä on oltava sopimusvapaus eikä kyseinen avioehto vaaranna sivullisten, kuten velkojien, oikeuksia.

3.1.3 Lahja

Lahjan avulla voidaan tietty omaisuus siirtää halutulle taholle. Lahjoitus on yksi käytetyimpiä perintösuunnittelun keinoja. Lahjoituksella voidaan myös suosia yhtä rintaperillistä muiden lakiosaperillisten kustannuksella, kun lahjoitus on oikein toteutettu. Ennakkoperintö, jonka perinnönjättäjä antaa eläessään rintaperillisilleen, luetaan myös lahjaksi. Ennakkoperintö vaikuttaa aina perinnön ja lakiosan suuruuteen. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 225–226.)

Perintökaari (PK 6:1.1) määrittelee ennakkoperinnön seuraavasti:

Mitä perittävä eläessään on antanut rintaperilliselle, on ennakkona vähennettävä tämän perinnöstä, ellei muuta ole määrätty tai olosuhteisiin katsoen otaksuttava tarkoitettu. Jos ennakon saajana on muu perillinen, on vähentäminen tehtävä vain, jos omaisuutta annettaessa on niin määrätty tai olosuhteiden perusteella on katsottava niin tarkoitettu.

Perintökaaren mukaan annettu lahja otetaan huomioon lahjanantajan jälkeen toimitetussa perinnönjaossa. Varallisuusvoikeudessa ei tunneta ennakkoperinnön käsitettä vaan kysymys on aina vastikkeettomasta luovutuksesta eli lahjasta. Kyse on ennemminkin siitä, millaisin oikeusvaikutuksin lahjoitus kannattaa toteuttaa eli tulisiko lahja katsoa ennakkoperinnöksi vai ei. (Kaiste & Lohi 2013, 382–383.)

Lain säädöksen mukaan rintaperilliselle annettu lahja katsotaan ennakkoperinnöksi, ellei muuta ole määrätty tai olosuhteiden perusteella perinnönjättäjän katsota näin tarkoittaneen. Säännöksen taustalla on olettaamus, että perinnönjättäjä, jolla on useita lapsia tai lapsenlapsia, ei yleensä halua suosia yhtä perillistä toisten kustannuksella. (Kaiste & Lohi 2013, 384.)

Perintökaaren säännöksiä sovellettaessa lahjaa ei pidetä ennakkoperintönä silloin, kun kaikki rintaperilliset saavat samanaikaisesti yhtä suuret lahjat eikä myöskään silloin, kun ainoalle rintaperilliselle annetaan lahja. Kun perinnönjättäjä haluaa taata sen, että hänen tai hänen puolisonsa kuoleman jälkeen rintaperilliset tulevat olemaan lahjoituksista huolimatta keskenään samassa asemassa, soveltuu ennakkoperintönä annettu lahja hyvin. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 229.)

Muille kuin rintaperillisille annettua lahjaa ei voida olettaa ennakkoperinnöksi, jos perinnönjättäjä ole muuta määrännyt tai jos olosuhteista ei voida päätellä, että lahja on tarkoitettu ennakkoperinnöksi. Lahjaa ei lueta koskaan ennakkoperinnöksi, jos lahjansaaja ei ole lainkaan perillisasemassa. (Kangas 2012, 401.) Poikkeus on kuitenkin uusperhe, sillä lapsipuolelle avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu lahja luetaan perintökaaren mukaan ennakkoperinnöksi.

PK 6:9.1

Mitä puoliso on avio-oikeuden alaisesta omaisuudestaan antanut lapsipuolelleen tai tämän rintaperilliselle, on vähennettävä saajan perinnöstä toisen puolison jälkeen, jollei muuta ole määrätty tai olosuhteisiin katsoen ole otaksuttava tarkoitettu.

Lapsenlapselle annettua lahjaa ei myöskään lueta ennakkoperinnöksi, jos lapsenlapsen vanhempi, eli lahjoittajan rintaperillinen, on elossa. Ennakkoperintöolettama koskee siis vain lahjanantamishetkellä perillisasemassa olevia henkilöitä, kuten seuraavassa ratkaisussa käy ilmi.

KKO 2010:57

P:n kuoltua hänen ainoa perimisasemassa ollut rintaperillisensä R luopui perinnöstään. Kuolinpesän osakkaina olivat R:n sijaan tulleet hänen lapsensa X ja Y sekä P:n leski L, jonka hyväksi P oli tehnyt yleistestamentin. L vaati osituksessa vahvistettavaksi, että hän omistaa puolet P:n ostamasta kiinteistöstä. Vaatimus hylättiin, kun L ei ollut näyttänyt P:n toimineen kaupassa myös hänen lukuunsa.

Eläessään P oli antanut lahjoja R:lle ja X:lle. R:n saamat lahjat katsottiin hänen ennakkoperinnökseen. Koska X ei ollut lahjan saadessaan P:n perimisasemassa oleva rintaperillinen, hänen saamaansa lahjaa ei katsottu hänen ennakkoperinnökseen rintaperillistä koskevien sääntöjen mukaan.

R:n ennakkoperintö otettiin huomioon P:n jälkeisessä L:n ja kuolinpesän osakkaiden välillä toimitetussa osituksessa kuolinpesän osakkaiden osuuden vähennyksenä ja P:n jälkeisessä perinnönjaossa X:n ja Y:n lakiosien vähennyksenä.

Kun perinnönjättäjä määrää, että lahja ei ole ennakkoperintöä, on kyse yleensä suosiolahjasta. Suosiolahjalla perinnönjättäjä pyrkii suosimaan lahjansaajaa muiden rintaperillisten kustannuksella. Säännös suosiolahjasta koskee lahjoja, joita perinnönjättäjä antaa rintaperillisilleen sekä näiden lapsille ja puolisoille. Kaikkia perinnönjättäjän antamia lahjoja ei voida ottaa huomioon rintaperillisten lakiosia laskettaessa, vaikka aikarajaa tähän ei ole laissa säädetty. Kohtuullisena rajana voidaan pitää kymmentä vuotta perinnönjättäjän kuolemasta. (Räbinä & Kolehmainen 2012, 268.)

Seuraavasta ennakkotapauksesta käy ilmi milloin lahjoitusta pidetään suosiolahjana. Tapauksessa lahjoituksen ja perinnönjättäjän kuoleman välillä on 23 vuotta, joka poikkeaa Räbinän ja Kolehmaisen pitämästä kohtuullisesta kymmenen vuoden rajasta.

KKO 2012:96

A oli omistanut 80 prosenttia osakeyhtiön osakkeista ja hänen vaimonsa B 20 prosenttia. Vuonna 1985 A lahjoitti omistamansa osakkeet vuosina 1970 ja 1973 syntyneille hänen ja B:n yhteisille lapsille C:lle ja D:lle. Lahjakirjan mukaan osakkeiden omistusoikeus ja niihin liittyvät varallisuusosoikeudet siirtyivät C:lle ja D:lle heti, mutta A pidätti itsellään kuolemaansa saakka ja sen jälkeen B:llä osakkeisiin perustuvan äänioikeuden ja hallinnoimisoikeudet. A jatkoi työskentelyä yhtiössä ja oli sen toimitusjohtaja kuolemaansa saakka vuonna 2008. A:n velat olivat hänen kuollessaan suuremmat kuin hänen varansa. A:n aikaisemmista avioliitoista olevat lapset vaativat C:ltä ja D:ltä lakiosiansa täydennystä. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, että A oli perintökaaren 7 luvun 3 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla ilmeisesti tarkoittanut suosia C:tä ja D:tä muiden lakiosaan oikeutettujen perillisten vahingoksi. Kysymys myös siitä, miten lahjojen arvo määräytyi perillisten lakiosia laskettaessa.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa perinnönjättäjä oli lahjoittanut omistamansa yrityksen osakkeet kahdelle pojalleen, jotka olivat perinnönjättäjän toisesta avioliitosta. Perinnönjättäjän kuollessa hänen ensimmäisestä avioliitosta olevat lapset vaativat lakiosan täydennystä. Korkein oikeus katsoi, että kyse oli suosiolahjasta ja ratkaisi asian perinnönjättäjän ensimmäisestä avioliitosta olevien lasten hyväksi, siitä huolimatta, että lahjoituksen ja lahjanantajan kuoleman välillä oli 23 vuotta.

3.1.4 Henkivakuutus

Henkivakuutusta voidaan käyttää samoihin tarkoituksiin kuin testamenttia. Vakuutusnottaja voi määrätä kenelle henkivakuutuskorvaus maksetaan. Henkivakuutuksen avulla vakuutuskorvauksena saatava rahamäärä voidaan siirtää osituksessa ja perinnönjaossa jaettavien varojen ohi haluamalleen henkilölle eli edunsaajalle. Vakuutusnottaja voi määrätä vakuutussummasta perintökaaren ja avioliittolain jakosäännöksistä poikkeavalla tavalla. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 190–191.)

Henkivakuutus on myös verotuksellisesti edullinen vaihtoehto. Henkivakuutuskorvaus on lähiomaisille verotonta 35 000 euroon asti, tämän yli menevän osan osalta maksetaan perintöveroa. Leskelle verotonta on puolet henkivakuutuskorvauksesta, mutta kuitenkin vähintään 35 000 euroa. (Koponen 2012, 68–69.) Perintö- ja lahjaverolain (PerVL 14) mukaan perintöveroa maksetaan vasta 20 000 euron ylimenevältä osalta. Lähiomainen voi siis saada yhteensä 55 000 euroa perintöverovapaasti silloin, kun hyödynnetään henkivakuutusta perintösuunnittelussa.

Henkivakuutus ja edunsaajamääräys

Henkivakuutuksen vakuutuskorvaus ei kuulu vakuutusnottajan kuolinpesän omaisuuteen, jos vakuutuksessa on voimassaoleva edunsaajamääräys. Henkivakuutusta voidaankin pitää yhtenä tehokkaimpana perintösuunnittelun välineenä, koska henkivakuutus ohittaa testamentin. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 190–191.)

Perinnönjättäjä siis pystyy tekemään henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen avulla tehokkaampia ratkaisuja kuin testamentin avulla. Henkivakuutuksen edunsaajamäärityksissä on oltava tarkkana. Usein edunsaajamääräys tehdään omaisten hyväksi, jolloin vakuutuskorvaus maksetaan aviopuolisolle eli leskelle ja perillisille perintökaaren mukaan. Jos perinnönjättäjältä jää rintaperillinen ja edunsaajamääräys on tehty omaisille, saa leski vakuutuskorvauksesta puolet ja

toisen puolen saa rintaperilliset tasaosuuksin. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 205–206.)

Avio-oikeudella ei ole merkitystä vakuutuskorvauksessa, sillä edunsaajana leski saa korvauksen siitä huolimatta, vaikka hänellä ei olisi avio-oikeutta vakuutetun omaisuuteen. Avopuolisoa ei lueta omaiseksi, vaan mikäli avopuoliso halutaan edunsaajaksi, tulee hänet nimetä erikseen. Edunsaaja on aina hyvä yksilöidä henkilön nimen avulla, mikäli edunsaajaa ei lueta omaisiin, sillä muuttuvissa tilanteissa saattaa esimerkiksi edunsaajana ollut avopuoliso tuottaa tulkintaongelmia. (Kolehmainen & Rabinä 2012, 205–207.)

Edunsaajamääräysten tulkinnassa voidaan korkeimman oikeuden mukaan poiketa annetuista ohjeistuksista, mikäli vakuutuksenottajan tarkoitus voidaan selvittää. Korkeimman oikeuden vuonna 2004 tekemässä ratkaisussa vakuutuksenottaja oli määrännyt säästöhenkivakuutuksen edunsaajiksi omaiset. Runsaan vuoden kuluttua vakuutuksenottaja oli tehnyt testamentin, jossa hän oli määrännyt kaiken omaisuutensa avopuolisolleen. Vakuutuksenottaja kuoli ja hänen perillisiään olivat hänen seitsemän sisarustaan, jotka luettiin henkivakuutuksen edunsaajiksi, koska olivat vakuutuksenottajan lähimpiä omaisia. Avopuoliso nosti kanteen vakuutuksenottajan sisaruksia vastaan ja vaati vakuutuskorvausta itselleen.

Korkeimman oikeuden päätöksen mukaan vakuutuksenottaja oli tarkoittanut omaiset -edunsaajamääräyksellä omaa avopuolisoaan. Perusteluissaan korkein oikeus totesi, että voitiin pitää mahdollisena, että vakuutuksenottaja ei ollut ymmärtänyt ottaneensa vakuutusta, vaan hän enneminkin mielsi sen talletukseksi. Oli myös mahdollista, ettei vakuutuksenottaja ollut ymmärtänyt, ettei vakuutukseen sijoitetuista varoista voinut määrätä testamentilla.

Lisäksi useamman vuoden avoliitto ja useille henkilöille ilmoittama tahto jättää omaisuus avopuolisolleen ja avopuolison hyväksi tehty testamentti puolsi korkeimman oikeuden ratkaisua. Eri mieltä olevat oikeusneuvokset vetosivat siihen, että ei voitu näyttää toteen, että vakuutuksenottaja olisi tarkoittanut edunsaajamääräyksellä avopuolisoaan ja siihen, että edunsaajamääräys on muutet-

tava aina kirjallisesti, eikä avopuolison vakuutusyhtiölle toimittamaa testamenttia voida pitää pätevänä edunsaajamääräyksen muuttamisena. (KKO 2004:40.)

Henkivakuutus ja lakiosa

Kuten edellä on mainittu, henkivakuutus ei pääsääntöisesti kuulu vakuutuksenottajan kuolinpesään ja eikä sitä näin ollen huomioida rintaperillisten lakiosan määrää laskettaessa. Poikkeustapauksissa voidaan henkivakuutusmaksut ottaa kuitenkin huomioon perillisten perintöosuuteen. Perintökaaren 7 luvun 4 § määrittää seuraavasti:

Jos perittävä on kuolemansa varalta ottamassaan henkivakuutuksessa määrännyt kolmannen henkilön edunsaajaksi tai siirtänyt henkivakuutuksensa kolmannelle henkilölle, on perittävän suorittamat vakuutusmaksut, jos ne eivät ole olleet kohtuullisessa suhteessa hänen oloihinsa ja varoihinsa, perintöosaa määrättäessä luettava pesän varojen lisäykseksi, kuitenkin enintään vakuutusmäärään saakka. Mikäli perittävä on saanut vastiketta edunsaajan määräämisestä tai vakuutuksen siirtämisestä, vastike on vähennettävä vakuutusmaksuista.

Lain mukaan henkivakuutus voidaan siis huomioida laskennallisena lisäyksenä kuolinpesän omaisuudessa silloin, kun perinnönjättäjä on ottanut suuren kertamaksuisen henkivakuutuksen, jossa edunsaajana on joku muu kuin perilliset. Henkivakuutuksen on oltava ylisuuri perinnönjättäjän varoihin nähden eli henkivakuutukseen on sijoitettu suuri osa perinnönjättäjän varoista. Lakiosaperillisen on nimenomaisesti vaadittava lisäyksen huomioimista kuolinpesän omaisuudessa, jotta henkivakuutus otetaan huomioon lakiosan arvoa laskettaessa. (Svahn 2013.)

3.2 Perintösuunnittelu uusperheessä

3.2.1 Tutkimus

Selvittääkseni opinnäytetyöni tarpeen ja ajankohtaisuuden laadin Suomen Uusperheellisten Liiton jäsenille kyselytutkimuksen (Liite 1). Kyselyn avulla oli tarkoitus selvittää, ovatko uusperheelliset suunnitelleet perintönsä jakautumista ja millä keinoin suunnittelu on toteutettu. Valitsin tutkimusmenetelmäksi kvantitatiiv-

visen tutkimusmenetelmän. Päädyin tutkimuksessani käyttämään strukturoitua survey-kyselyä, jonka toteutin Weprobol -verkkokyselynä.

Tein kyselystä mahdollisimman yksinkertaisen, sillä olin havainnut aiheen olevan monelle vieras ja tästä syystä oletin vaikeaselkoisten kysymysten karsivan vastaajien lukumäärää. Kysely lähetettiin 250 liiton jäsenelle, joiden sähköpostiosoite oli tiedossa. Sähköpostikyselyn lisäksi kysely julkaistiin internetissä Suomen Uusperheellisten liiton Facebook – sivuilla. Kyselyyn osallistui 55 Suomen Uusperheellisten liiton jäsentä, joista 40 eli avioliitossa ja 15 avoliitossa.

Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että kaikista vastaajista 38 % ei tiennyt, miten perintö heidän uusperheessään jakautuu. Avioliitossa elävät liiton jäsenet olivat tietämättömämpiä perintönsä jakautumisesta kuin avoliitossa elävät. Avioliitossa elävistä vastaajista 40 % ei tiennyt miten perintö jakautuu, kun taas vastaava osuus avoliitossa elävistä oli 33 %. Kyselyyn vastanneista 65 % oli suunnitellut tai harkinnut suunnittelevansa perintönsä jakautumista asiantuntijan kanssa. Avioliitossa elävistä vastaajista 78 % oli suunnitellut tai harkinnut suunnittelevansa perintönsä jakautumista asiantuntijan kanssa. Avoliitossa elävistä vastaajista 33 % oli suunnitellut tai harkinnut suunnittelevansa perinnön jakautumista. Avioliitossa elävien mukaan he eivät olleet suunnitelleet perintönsä jakautumista muun muassa sen takia, ettei omaisuutta juuri ole ja ettei asia ole tuntunut ajankohtaiselta. Avoliitossa elävät eivät olleet harkinneet perintönsä jakautumista, koska ei ollut yhteisiä lapsia tai omaisuutta

Tutkimuksen mukaan vain 24 % kaikista vastaajista oli tehnyt testamentin. Avioliitossa elävistä 30 % ja avoliitossa elävistä 7 % oli testamentti. Avioehdon oli tehnyt 36 % naimisissa olevista vastaajista. Tutkimuksen mukaan henkivakuutus oli yleisin perintösuunnittelun väline. Kaikista vastaajista 63 % oli henkivakuutus. Avioliitossa elävistä 67 % oli henkivakuutus ja vastaava osuus avoliitossa elävillä oli 54 %. Kaikista kyselyyn vastanneista vain yksi avioliitossa elävä oli lahjoittanut omaisuuttaan. Yli puolet, 54 %, kaikista kyselyyn vastanneista kokivat, etteivät he olleet saaneet Suomen Uusperheellisten Liitolta tarpeeksi tietoa perimyksestä ja perintösuunnittelusta. Lähes kaikki vastaajat totesivat

olevansa yhteydessä omaan, pankin tai uusperheiden asioihin perehtyneeseen lakimieheen, mikäli tarvitsisivat tietoa perintösuunnittelusta tai perinnön jakautumisesta. Yhdeksän vastaajaa olisi yhteydessä Suomen Uusperheellisten liittoon tai liiton lakiasiantuntijaan.

3.2.2 Testamentti

Testamentin tärkeyttä uusperheessä ei voi liaksi korostaa. Mikäli perinnön halettisiin jakautuvan tasapuolisesti kaikkien uusperheen jäsenten kesken, on testamentti yksi varmin väline sen toteuttamiseen. Testamentti on myös ainoa keino periä avopuoliso tai esimerkiksi vanhempipuoli. Testamentti tulee kuitenkin laatia huolella ammattilaisen kanssa, jotta mahdollisilta ongelmakohtilta välttyttäisiin.

Omistusoikeustestamentti

Kaisa ja Kalle elävät avopuolisoina. Kaisa ja Kalle kuulevat lakimiestuttavaltaan, ettei heillä avopuolisoina ole toisen heistä kuoltua oikeutta toisen omaisuuteen. Kallella ei myöskään ole oikeutta jäädä asumaan Kaisan omistamaan yhteisenä kotina pidettyyn omakotitaloon. Kaisa ja Kalle haluavat turvata toistensa aseman, jos toinen heistä kuolee. Tästä syystä he tekevät keskinäisen omistusoikeustestamentin. Jonkin ajan kuluttua Kaisa kuolee, joten Kalle perii Kaisan testamentin perusteella. Kalle kiittää mielessään tuttua lakimiestä, joka kertoi testamentin tärkeydestä, sillä surun keskellä olisi ollut kovin raskasta miettiä perheen asumisjärjestelyjä. Peritystä omaisuudesta Kalle maksaa perintöveron I-veroluokan mukaan, sillä avopuoliso luokitellaan samaan perintöveroluokkaan kuin aviopuoliso silloin, kun avopuolisoilla on yhteisiä lapsia.

Kaisan rintaperillisillä Marilla, Maijalla, Katrilla ja Karrilla on kuitenkin aina oikeus vaatia lakiosaansa, vaikka Kaisa on testamentannut omaisuutensa Kallelle. Lakiosa on puolet Kaisan lapsille kuuluvasta perintöosuudesta. Kaisan omaisuus on 400 000 euroa, joten Kaisan neljän lapsen lakiosan suuruus 1/8 eli 50 000 euroa henkilöä kohden. Kaisan lasten vaatiessa lakiosaansa on Kallella oikeus päättää, millä tavoin hän lakiosan lapsille suorittaa. Kalle päätyy mak-

samaan lakiosat rahana, jonka jälkeen Kallelle jää Kaisalta peritystä omaisuudesta 200 000 euroa. Ilman testamenttia Kaisan rintaperilliset olisivat lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan perineet jokainen 100 000 euroa eikä Kalle avopuolisona olisi perinyt mitään.

Hallintaoikeustestamentti

Kalle ja Kaisa elävät avioliitossa ja he ovat avioituttuaan tehneet keskinäisen hallintaoikeustestamentin, joka oikeuttaa lesken käyttämään omaisuutta. Kaisa kuolee ja Kalle saa hallintaoikeuden Kaisan omaisuuteen. Omistusoikeus menee Kaisan rintaperillisille Marille, Maijalle, Katrille ja Karrille. Omistusoikeuden saaneille lapsille määrätään perintövero heti Kaisan kuoltua, vaikka he eivät käytännössä ole saaneet mitään, koska heidän perimäänsä omaisuutta rasittaa Kalle-lesken hallintaoikeus. Kaisan lapsilla on vaikeuksia kerätä varat verojen maksamiseen, koska perityillä varoilla ei voida maksaa veroja Kallen hallintaoikeuden takia. Tällaisessa tapauksessa Kalle voi luopua hallintaoikeudestaan tiettyihin Kaisan rahavaroihin, joiden avulla lapset maksaisivat perintöverot.

Rajoitettu omistusoikeustestamentti

Kaisa on tehnyt rajoitetun omistusoikeustestamentin. Testamentissa Kaisa on määrännyt täyden omistusoikeuden Kallelle ja toissijaisiksi testamentin saajiksi Kaisa on määrännyt rintaperillisensä eli lapsensa. Toissijaismääräyksellä Kaisa voi estää Kallen testamenttaamasta Kaisalta perittyä omaisuutta. Jos toissijaismääräystä ei Kaisan testamentissa olisi, voisi Kalle testamentata Kaisalta perityn omaisuuden esimerkiksi uudelle puolisolleen ja Kaisan lapset jäisivät ilman perintöä.

Testamentti ja testamentin toimeenpanija

Kaisa on suunnitellut tekevänsä testamentin, jonka mukaan hän haluaa Kallelle kuuluvan avio-oikeuden jälkeen määrätä omaisuudestaan siten, että kaikkia heidän uusperheensä lapsia kohdeltaisiin tasapuolisesti. Kaisaa mietityttää, miten Kallen poikien Villen ja Veikon perintöosuuden kävisi, jos pojat saisivat Kaisan heille testamentatun omaisuuden ollessaan vielä alaikäisiä. Kaisa pelkää,

että Villen ja Veikon äiti, Virpi, käyttäisi poikien perimät varat omiin tarkoituksiinsa, sillä Virpillä on ollut ongelmia rahankäytön kanssa. Kaisa saa selville, että hän voi määrätä testamenttiinsa toimeenpanijan, joka huolehtii Villen ja Veikon perinnöstä siihen asti, kunnes pojat tulevat täysi-ikäisiksi. Kaisa voi myös testamentissaan esittää, kuka hänestä sopisi alaikäisten poikien taloudellisten asioiden edunvalvojaksi, mutta tämä ei ole maistraattia sitova määräys.

Testamentti ja toissijaiset perilliset

Mikäli lapseton Kaisa kuolee ilman testamenttia, hänen omaisuutensa perii aviopuoliso Kalle. Kallen kuoltua puolet hänen omaisuudestaan perii hänen poikansa Ville ja Veikko ja puolet hänen omaisuudestaan perii Kaisan toissijaiset perilliset, jotka tässä tapauksessa ovat Kaisan edesmenneen veljen ulkomailla asuvat pojat, joiden kanssa Kaisa ja Kalle eivät ole ikinä tekemisissä. Mikäli Kaisa olisi testamentannut omaisuutensa Kallelle, Kaisan toissijaisilla perillisillä ei olisi ollut oikeutta perintöön.

Testamentti ja lakiosa

Esimerkki 1

Kalle kuolee. Kalle ja hänen aviopuolisonsa Kaisa olivat tehneet keskinäisen testamentin turvatakseen lesken asemaa. Testamentin mukaan leski saa omistusoikeuden koko omaisuuteen ja siihen oli myös kirjattu toive, etteivät rintaperilliset vaatisi lakiosaansa. Testamentissa ei ollut toissijaismääräystä. Kallen lapset kunnioittivat testamentissa esitettyä toivetta ja jättivät lakiosavaateensa. Kaisa perii koko Kallen omaisuuden. Ville ja Veikko ajattelivat saavansa perintöä isänsä Kallen jälkeen sitten, kun isän leski Kaisa kuolisi. Parin vuoden päästä myös Kaisa kuolee. Kaisan perillisiä olivat Mari, Maija, Katri ja Karri. Kunkin Kaisan perillisen perintöosa oli 1/4 ja he jakoivat Kaisa-äitinsä omaisuuden keskenään. Ville ja Veikko jäivät kokonaan ilman perintöä, sillä he eivät olleet Kaisan perillisiä.

Esimerkki 2

Kaisa kuolee. Kaisalla ja hänen aviopuolisollaan Kallella oli edellä mainittu keskinäinen omistusoikeustestamentti. Kalle perii koko Kaisan 300 000 euron omaisuuden. Kukaan Kaisan rintaperillisistä, Mari, Maija, Katri ja Karri, eivät vaadi lakiosaansa, joka olisi ollut 1/8 perillistä kohden eli 37 500 euroa. Pian Kaisan jälkeen Kalle kuolee ja Kallen 400 000 euron omaisuuden perii hänen rintaperillisensä adoptoitu Maija, Katri, Karri, Ville ja Veikko, sillä Kalle ei ollut tehnyt testamenttia. Jokainen Kallen rintaperillinen saa 80 000 euroa.

Kaisan tytär Mari ei peri mitään, sillä hän ei ollut Kallen perillinen vaan Kalle oli ainoastaan hänen oheishuoltajansa. Marin olisi pitänyt vaatia lakiosaansa Kaisan kuoleman jälkeen, jotta hän olisi perinyt Kaisa-äidiltään jotain, joka olisi tässä tapauksessa ollut 37 500 euroa. Maija, Katri ja Karri olisivat saaneet perintöä Kallen jälkeen 87 500 euroa, jos he kaikki Kaisan rintaperilliset olisivat vaatineet lakiosaansa ja tällöin Ville ja Veikko olisivat perineet 50 000 euroa. Ville ja Veikko hyötyivät siis siitä, että lakiosavaade jätettiin tekemättä.

3.2.3 Avioehtosopimus

Perintösuunnittelussa avioehtosopimus voidaan sopia nimenomaan rintaperillisten etua ajatellen, jolloin saattaisi olla tarkoituksenmukaista, että avio-oikeus toisen omaisuuteen olisi suljettu pois toisen puolison kuoleman johdosta. (Kolehmainen & Rabinä 2012. 12) Uusperheissä avioehtosopimusta voidaan hyödyntää parhaiten siis siinä tapauksessa, jos vainajan tahtona on, että hänen rintaperillisensä perisivät kokonaisuudessaan hänen omaisuutensa. Täysin aukottomana ja poissulkevana avioehtosopimusta ei kuitenkaan voida pitää, sillä avioehtosopimuksen ohittaa aina lesken asumissuoja, testamentti ja oikeus perintöön.

Avioehto ja rintaperillisen etu

Kalle ja Kaisa ovat naimisiin mennessään tehneet täysin poissulkevan avioehtosopimuksen, jonka mukaan kummallakaan ei ole oikeutta toisen omaisuuteen

päätyi avioliitto avioeron tai kuoleman takia. Avioehto solmittiin, koska Kaisa ja Kalle halusivat suojata rintaperillisiä. Omaisuus, jonka Kaisa halusi erityisesti jättää omille rintaperillisilleen, on Kaisan vanhemmiltaan peritty kesähuvila. Avioehtosopimuksen avulla Kaisan omaisuus saadaan varmimmin siirrettyä yhtenä kokonaisuutena Kaisan rintaperillisille.

Avioehto ja entisen puolison perintöoikeus

Kaisa ja Kalle tekivät täysin poissulkevan avioehtosopimuksen kuultuaan, että Kallen entinen vaimo Virpi voisi tietyissä tapauksissa periä Kaisan omaisuutta. Tämä voi tulla kyseeseen esimerkiksi auto-onnettomuudessa, jossa Kalle kuolee ensin ja myöhemmin saman onnettomuuden seurauksena Kallen lapset Ville ja Veikko. Kallen rintaperilliset Ville ja Veikko perivät oman osuutensa isältään. Villen ja Veikon kuoltua, heidät perii heidän äitinsä, Kallen entinen puoliso, Virpi. Kuolinjärjestys johtaa siihen, että Kaisa ja Virpi omistavat yhdessä Kaisan ja Kallen avio-oikeuden alaisen omaisuuden.

Avioehto ja asumissuoja

Kaisa ja Kalle ovat naimisissa ja heillä on edellä mainittu täysin poissulkeva avioehtosopimus. Kaisa omistaa omakotitalon, jossa hänen ja Kallen uusperhe asuu. Kaisa kuolee ja hänen omaisuutensa perii hänen rintaperillisensä Mari, Maija, Katri ja Karri. Leskeksi jäänyt Kalle ja hänen poikansa Ville ja Veikko eivät peri mitään. Kalle saa kuitenkin lesken asumisoikeuden perusteella hallinto-oikeuden Kaisan omistamaan omakotitaloon, jota he yhteisenä kotinaan käyttivät. Avioehtosopimuksella ei siis voida poistaa lesken asumissuojaa. Kallen asumisoikeus voi lakata ainoastaan silloin, jos Kalle saa omistukseensa uuden kodiksi sopivan asunnon esimerkiksi perintönä.

Kalle solmii parin vuoden päästä Kaisan kuolemasta kolmannen avioliiton Liisan kanssa, Kallen asumissuoja ei tästä huolimatta lakkaa. Kalle ja Liisa voivat edelleen asua edesmenneen Kaisa-puolison omakotitalossa, jonka omistaa Kaisan rintaperilliset. Kalle-lesken kanssa avioituneella Liisalla ei ole enää Kallen kuoltua oikeutta jäädä asumaan Kaisan lasten omistamaan asuntoon.

Avioehto ja testamentti

Kaisalla ja Kallella on täysin poissulkeva avioehto ja Kaisa kuolee. Kaisa on avioehdosta huolimatta tehnyt Kallen hyväksi testamentin, jossa hän on testamentannut omistamansa omakotitalokiinteistön Kallelle. Perinnönjaossa testamentti ohittaa avioehtosopimuksen ja Kalle perii omakotitalon ja Kaisan lapset perivät Kaisan muun omaisuuden.

Avioehto ja puolison oikeus perintöön

Kaisa ja Kalle ovat naimissa, mutta Kaisalla ei ole lainkaan lapsia. Kaisalla ja Kallella on täysin poissulkeva avioehtosopimus ja Kaisa kuolee. Koska Kaisalla ei ole rintaperillisiä, perii Kalle aviopuolisona Kaisan avioehdosta huolimatta.

Yksipuolinen avioehto

Esimerkki 1

Kaisa ja Kalle ovat naimisissa. Kaisa ja Kalle ovat tehneet yksipuolisen avioehdon, jonka mukaan Kallella ei ole oikeutta Kaisan omistamaan kesämökkiin avioliiton päätyttyä puolison kuolemaan tai avioeroon. Kaisa halusi avioehdon, koska hän toivoi, että hänen vanhemmiltaan peritty kesämökki pysyisi hänen suvussaan. Tämä tarkoittaa Kaisan kuollessa sitä, että Kaisan 300 000 euron omaisuudesta erotetaan 100 000 euron arvoinen kesämökki osituksen ulkopuolelle. Kallen 100 000 euron omaisuus ja Kaisan 200 000 euron omaisuus, josta on poissuljettu kesämökki, lasketaan yhteen ja jaetaan kahtia. Kalle saa osituksessa avio-oikeuden perusteella 150 000 euroa ja Kaisan lapset saavat 150 000 euroa, sekä kesämökin.

Esimerkki 2

Kaisa ja Kalle ovat tehneet yksipuolisen avioehdon, jonka mukaan Kallen avio-oikeus on täysin poissuljettu Kaisan omaisuuteen, mutta Kaisalla on avio-oikeus Kallen omaisuuteen. Kaisan kuoltua Kalle pitää oman omaisuutensa ja Kaisan rintaperilliset perivät Kaisan 300 000 euron omaisuuden. Kallen kuoltua Kaisa pitää oman 300 000 euron omaisuutensa itsellään ja tämän lisäksi Kallen 100

000 euron omaisuus jaetaan tasan Kaisan ja Kallen perillisten kesken siten, että Kaisa saa Kallen omaisuudesta 50 000 euroa ja Kallen lapset saavat 50 000 euroa.

Mikäli yksipuolinen avioehto olisi tehty siten, että Kaisalla ei olisi avio-oikeutta mihinkään Kallen omaisuuteen, Kallen kuoltua Kaisan 300 000 euron omaisuus jaettaisiin kahtia ja Kallen rintaperilliset perisivät Kallen 100 000 euron omaisuuden ja puolet Kaisan 300 000 euron omaisuudesta eli Kallen lapset saisivat yhteensä 250 000 euroa ja Kaisalle jää 150 000 euroa.

3.2.4 Lahja

Ylisuuri lahja

Kalle on eläessään antanut pojalleen Villelle 50 000 euron lahjan 100 000 euron omaisuudestaan. Kalle kuolee ja hänen omaisuutensa arvo on 50 000 euroa. Villen saama lahja luetaan ennakkoperinnöksi, joten perinnönjako suoritetaan siten, että Villen lahjaksi saatu 50 000 euroa lisätään Kallen 50 000 euron omaisuuteen ja perintöosat lasketaan 100 000 euron omaisuudesta. Kunkin Kallen rintaperillisten Villen, Veikon, Katrin, Karrin ja adoptoidun Maijan laskennallinen perintöosa on 20 000 euroa.

Villen saama 50 000 euron lahja on 30 000 euroa yli laskennallisen perintöosuuden, mutta tämä ylisuuri osa jää Villen eduksi ja Veikon, Katrin, Karrin ja Maijan vahingoksi, sillä lahjan saajalla ei ole palautusvelvollisuutta, koska Kalle ei ole lahjanantohetkenä muuta määrännyt. Perintö jakautuu Kallen lasten kesken siten, että Veikko, Katri, Karri ja Maija saavat kukin 12 500 euroa ja perinnönjaossa Villen saama 50 000 euron lahja luetaan ennakkoperinnöksi, joten hän ei saa enää Kallen kuoltua mitään.

Lahja ja lakiosan täydennysvelvollisuus

Kaisa ja Kalle elävät avoliitossa. Kalle kuolee ja hän on testamentissaan määrännyt 50 000 euron arvoisen omaisuutensa täydellä omistusoikeudella avopuolisolleen Kaisalle. Kalle on vielä eläessään lahjoittanut pojalleen Villelle 50 000

euroa, joka luetaan ennakkoperinnöksi. Kallen muut rintaperilliset Veikko, Katri, Karri ja Maija vaativat lakiosaansa Kallen perinnöstä. Lakiosa määrätään las-kennallisesta jäämistöstä eli Villen saama 50 000 euron lahja lisätään Kallen omaisuuteen, jolloin kuolinpesän arvo on 100 000 euroa. Lakiosan suuruus on 1/10 jokaista rintaperillistä kohden eli 10 000 euroa. Veikko, Katri, Karri ja Maija saavat kukin 10 000 euroa ja Kaisa perii testamentin mukaan 10 000 euroa.

Lahja muulle kuin lakimääräiselle perilliselle

Kaisa ja Kalle elävät avoliitossa. Kaisa on antanut Kallelle 100 000 euron arvoisen lahjan. Kaisa kuolee ja hänen omaisuutensa arvo on 200 000 euroa. Kallen saamaa lahjaa ei voida lisätä Kaisan jäämistöön ennakkoperintönä, sillä Kalle avopuolisena ei ole lain edellyttämällä tavalla perillisasemassa. Kaisan lapset jakavat Kaisan 200 000 euron omaisuuden.

Lahja lapsipuolelle

Kaisa ja Kalle elävät avioliitossa ja Kaisa kuolee. Kaisa on ennen kuolemaansa lahjoittanut jokaiselle omalle lapselleen 20 000 euroa ja tämän lisäksi myös Kallen pojille Villelle ja Veikolle, koska pojat ovat hänelle kuin omia. Koska Kaisa ja Kalle ovat naimisissa, eikä heillä ole avioehtoa, Kaisan lahjoitukset lapsipuolil-leen Villelle ja Veikolle luetaan myös ennakkoperinnöksi.

3.2.5 Henkivakuutus

Henkivakuutuskorvaus ohittaa niin lakimääräisen perimysjärjestyksen, testa-mentin kuin avioehtosopimuksenkin. Perintösuunnittelun kannalta ongelmia saattavat tuottaa erityisesti edunsaajamääräysten tekeminen ja niiden tulkinta.

Henkivakuutus ja avioehtosopimus

Kaisalla ja Kallella on täysin poissulkeva avioehtosopimus. Kalle kuolee ja hä-nen 100 000 euron henkivakuutuskorvaus menee edunsaajamääräyksen mu-kaan omaisille. Kallen omaisia ovat aviopuoliso Kaisa ja Kallen lapset eli adop-toitu Maija, Katri, Karri, Ville ja Veikko. Puolet vakuutuskorvauksesta menee

Kaisalle ja puolet jaetaan Kallen lapsien kesken. Kallen tarkoituksena oli, että hänen lapsensa olisivat saaneet jakaa keskenään henkivakuutuskorvauksen. Kalle oli siinä uskossa, että hänen ja Kaisan täysin poissulkeva avioehtosopimus olisi pätenyt myös henkivakuutuksen osalta, mutta henkivakuutus menee aina avioehtosopimuksen edelle. Kallen olisi tässä tapauksessa pitänyt määrätä edunsaajiksi lapset tai erikseen avioehtosopimuksessa poissulkea Kaisan avio-oikeus henkivakuutukseen.

Henkivakuutus ja toissijaismääräys

Kalle kuolee ja hänen koko omaisuutensa on sidottu 100 000 euron henkivakuutukseen, jossa edunsaajana on puoliso, joten aviopuoliso Kaisa saa koko vakuutuskorvauksen. Tämä voi Kaisan kuollessa johtaa Kallen osalta ei-toivottuun tulokseen. Kaisan kuoltua ilman testamenttia ja henkivakuutusta, Kaisan varat siirtyisivät hänen rintaperillisilleen ja näin ollen Kallen lapset Ville ja Veikko Kallen entisestä liitosta eivät saisi mitään. Mikäli Kalle haluaisi varmistaa, että hänen poikansa Ville ja Veikko saisivat henkivakuutuskorvauksen Kaisan kuollessa, Kallen tulisi tehdä henkivakuutukseensa toissijaismääräys lastensa hyväksi.

Henkivakuutus ja toissijaisten perilliset

Mikäli Kallella ei olisi lapsia ja hänen 100 000 euron henkivakuutuksensa edunsaajana olisivat omaiset, menisi vakuutuskorvaus aviopuolisolle Kaisalle. Kaisan kuoltua, henkivakuutuskorvaus jaettaisiin tasan Kaisan perillisten ja Kallen toissijaisten perillisten kanssa. Kalle-vainaan iäkäs äiti on vielä elossa, joten Kaisan kuoltua, menisi puolet henkivakuutuskorvauksesta Kallen äidille ja puolet Kaisan perillisille.

Henkivakuutus ja lakiosan kiertäminen

Kalle pohtii, miten hän voisi vaikuttaa siihen, että hänen kuoltuaan myös Kaisan tytär Mari tulisi kohdelluksi tasapuolisesti hänen rintaperillistensä kanssa. Kalle on miettinyt testamenttaavansa osan omaisuudestaan Marille, koska Mari ei tule lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan perimään Kallea. Kalle kuitenkin

kin saa tietää, että rintaperillisillä on aina oikeus vedota lakiosaansa. Tämä tarkoittaisi sitä, että Kallen testamentatessa omaisuuttaan Marille, voisi Kallen viisi omaa lasta vaatia itselleen puolia siitä, mikä heille lain mukaan kuuluisi. Tämä pienentäisi merkittävästi Marin testamentilla saatua perintöä. Kalle kuulee henkivakuutuksesta ja päättää sijoittaa 100 000 euron omaisuudestaan 16 666 euroa henkivakuutukseen, jonka edunsaajaksi hän nimeää Marin. Kallen kuoltua Marille maksetaan henkivakuutuskorvaus 16 666 euroa ja koska Kallella ja Kaisalla on täysin poissulkeva avioehto, jakavat Kallen rintaperilliset adoptoitu Maija, Katri, Karri, Ville ja Veikko muun omaisuuden keskenään ja näin heistä jokainen perii 16 666 euroa.

Henkivakuutus apuna perintöverojen maksussa

Kalle ja Kaisa kuulevat lakimiestuttavaltaan, että perintöverot tulevat perillisten maksettavaksi heti perillisen kuoleman jälkeen, vaikka perilliset eivät käytännössä olisi saaneet hallintaansa mitään. Lakimies kertoo, että esimerkiksi puolison hallintaoikeus yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon voi tarkoittaa sitä, että kiinteistön omistaa kuolleen puolison lapset ja sitä hallitsee eloonjäänyt puoliso ja näin ollen perintöverot tulee omistajien eli lasten maksettavaksi. Kaisasta tämä kuulostaa kohtuuttomalta, joten hän tekee lakimiehen neuvosta henkivakuutuksen, jossa edunsaajina ovat lapset, jotta he tällä vakuutuskorvauksella voisivat mahdollisesti maksaa perintöverot hänen kuolemansa jälkeen.

Henkivakuutus ja verotus

Kaisa ja Kalle elävät avoliitossa. Kallelle on kertynyt omaisuutta ja hän miettii millä tavoin hän voisi kuollessaan jättää perintöä mahdollisimman verotehokkaasti perheelleen. Kalle käy lakimiehen juttusilla ja selviää, että hän voi henkivakuutuksen avulla antaa lähiomaisille 35 000 euroa verovapaasti. Kalle sijoittaa 100 000 euron omaisuutensa henkivakuutukseen ja edunsaajamääräykseen kirjataan näin: 50 % avopuolisolle Kaisalle ja 50 % jaetaan tasan Marin, Maijan, Karrin, Katrin, Villen ja Veikon kesken. Kalle kuolee ja Kaisa saa 50 000 euroa vakuutuskorvausta, josta hän saa 35 000 euroa verovapaasti. Koska Kaisa ei peri Kallelta mitään muuta, hän saa myös 15 000 euroa perintöverovapaasti,

sillä lähiomaiset, joihin luetaan myös avopuoliso, maksavat perintöveroa vasta 20 000 euron ylimenevältä osalta. Perheen lapset saavat jokainen 8 333 euroa.

4 YHTEENVETO

Vanhoillinen ja avioliittosidonnainen perintökaari ei kaikilta osin vastaa tämän päivän tarvetta. Perhesuhteet ovat monimuotoistuneet sitten vuonna 1966 voimaantulleen perintökaaren, mutta siitä huolimatta lain nykyaikaistaminen on jäänyt. Tätä päivää ei myöskään vastaa avioliittolaki, jonka säätämisestä on aikaa lähes vuosisata. Avoliittolakia kaavailtiin 1980-luvun alussa, jolloin kuitenkin vielä koettiin avoliitot moraalisesti arveluttaviksi. Vihdoin vuonna 2011 voimaan tullut avoliittolaki ei kuitenkaan tuonut juuri mitään lisäarvoa avopareille.

Perintölainsäädännön, kuten myös avioliittolainsäädännön varalle, on kehitelty erilaisia välineitä, joiden avulla laeista voidaan poiketa. Niille, jotka eivät ole pe-rehtyneet perintölainsäädäntöön ja jotka eivät ole perintösuunnittelun avulla huomioineet mahdollisuutta lain kiertämiseen, saattaa perinnön jakautuminen tuottaa ikävän yllätyksen. Kun säädetyistä laeista on jopa toivottavaa poiketa, herää kysymys, onko lainsäätäjien syytä pohtia niiden ajanmukaisuutta.

Uusperheessä perintösuunnittelu on korostetun tärkeää, sillä lakimääräinen perimysjärjestys koetaan ongelmalliseksi. Lähtökohtana on selvittää, kuka perii ja mikä on avio- tai avolesken asema. Halutaanko suojata puolison oikeuksia vai halutaanko varmistaa, että omaisuus menee kokonaisuudessaan lapsille. Entä halutaanko huomioida myös puolison lapset? Periminen ja avio-oikeus sekoitetaan helposti, nämä ovat tärkeää erottaa toisistaan. Leski ei peri, mikäli perinnönjättävällä puolisoilla on lapsia. Leski voi kuitenkin saada omaisuutta avio-oikeuden nojalla. Uusperheessä, jossa vanhemmat elävät avoliitossa, on avopuolison oikeuksien turvaamiseksi kiinnitettävä erityistä huomiota. Avopuoliso ei lain mukaan peri puolisoaan, mutta testamentin avulla avopuolison oikeudet voidaan turvata täysin.

Työni on tarkoitettu perintösuunnittelun oppaaksi Suomen Uusperheellisten Liiton jäsenille. Teettämälläni kyselytutkimuksella halusin vastauksia siihen, minkä verran uusperheelliset olivat suunnitelleet perintönsä jakautumista ja millä välinein suunnittelu oli toteutettu. Sain kyselytutkimukseeni vastauksia vähän, tut-

kimuksen vastausprosentti oli 22 %. Kyselyyn vastanneista Suomen Uusperheellisten Liiton jäsenistä lähes 40 % eivät olleet tietoisia, miten perintö heidän perheessään jakautuu. Yllättävintä tutkimuksen tuloksissa oli testamentin vähäisyys. Testamenttia kuitenkin pidetään Kolehmaisen ja Rabinän mukaan käytetyimpänä perintösuunnittelun välineenä. Kyselytutkimuksen tulosten perusteella voidaan päätellä, että laatimalleni oppaalle on tarvetta uusperheellisten liiton jäsenten keskuudessa. Edellä mainittua päätelmää tukee myös se, että kyselyyn vastanneista liiton jäsenistä yli puolet oli sitä mieltä, etteivät olleet saaneet Suomen Uusperheellisten Liitolta tarpeeksi tietoa perimyksestä ja perintösuunnittelusta.

Syynä vastausten määrän vähäisyydelle saattoi olla aiheen haastavuus, sillä omien havaintojeni perusteella perinnön jakautuminen koetaan vaikeasekoiseksi muidenkin kuin uusperheellisten osalta. Kirjoitusprosessin aikana sain aihevalinnastani kommentteja, joiden mukaan aiheeni oli mielenkiintoinen ja ajankohtainen. Tämä vahvisti mielikuvaani siitä, että perintölainsäädäntö koetaan vieraaksi ja monesti perinnön jakautumisesta on tietty käsitys, mikä ei kuitenkaan välttämättä vastaa todellisuutta.

Haastavat tilanteet voivat yllättää uusperheellisen, jos perinnön jakautumista ei ole suunniteltu huolella etukäteen. Kohtuuttomimpana voidaan mielestäni pitää tapauksia, joissa entinen puoliso perii uusperheen toisen vanhemman yhteisen lapsen kautta. Oikeudenmukainen ei myöskään ole tilanne, jossa toisen puolison lapset voivat jäädä perinnöittä, jos he eivät vaadi lakiosaansa kuolleen vanhemman omaisuuden siirtyessä testamentin perusteella uudelle puolisolle. Riskiriitoja voi aiheuttaa tilanne, jossa kuolleen puolison uusi aviopuoliso saa lesken vähimmäissuojan mukaan asumisoikeuden yhteisenä kotina pidettyyn asuntoon ja kuolleen puolison lapset omistavat asunnon periessään sen vanhemmaltaan. Uusperheen vanhempien tahtona voi myös olla, etteivät aviopuolison lapset peri heiltä mitään. Tämä saattaa tulla kyseeseen etenkin silloin, kun puolison lapset ovat jo aikuisia.

Edellä mainitut tapaukset ovat täysin mahdollisia uusperheellisten arjessa. Valittavan usein vasta omalle kohdalle sattuneet ikävät tilanteet saavat pohtimaan

keinoja, joiden avulla niitä olisi voinut ennaltaehkäistä. Asianmukaisesti toteutetulla perintösuunnittelulla perinnönjättäjä voi tahtonsa ilmaisemisen lisäksi helpottaa perillistensä asemaa kuolemansa jälkeen. Mielestäni perintösuunnittelussa on kyse ennen kaikkea lähimmäisestä välittämisestä sekä huolehtimista siitä, ettei lähimmäinen saa kohtuutonta taakkaa harteilleen surun keskellä.

Työni tarkoituksena oli tehdä perintölainsäädännöstä ja perintösuunnittelusta helpommin lähestyttävää, joten halusin laatia selkeän oppaan, jossa huomio kiinnittyisi erityisesti tekstin ymmärrettävyyteen. Mielestäni laatimani esimerkkitapaukset havainnollistavat hyvin lukijalle vaikeaselkoisen perintökaaren pykälää käytännössä. Perintölainsäädäntö oli minulle entuudestaan melko vieras, joten aihevalintani tuntui aluksi haastavalta. Oman oppimiseni kannalta saavutin tavoitteeni, sillä peilattessani tietämystäni kirjoitusprosessin alku- ja lopputilanteeseen, koen saaneeni paljon tietoa, josta on hyötyä myös omassa työssäni pankissa. Koin haastavaksi myös aiheen rajaamisen, sillä perintöoikeus on varsin laaja oikeudenala. Halusin kuitenkin rajata työni aiheen siten, että käsittelen perinnön jakautumisen tyypillisimpiä ongelmakohtia menemättä liian syvälle perintöoikeuden säännöksiin.

Työni täyttää sille asetetut tavoitteet, mutta jatkotutkimukselle on silti mielestäni tarvetta. Perintösuunnitteluun liittyy olennaisesti myös perintöverosuunnittelu, jota työssäni sivusin vain siltä osin kuin se oli työn laajuuden kannalta mahdollista. Lähtökohtana perintösuunnittelussa on mielestäni perinnönjättäjän, puolison ja perillisten tahto ja tarpeet, ja näiden jälkeen voidaan vasta huomioida verokysymykset. Jatkotutkimus voisi käsitellä edelleen perintösuunnittelua, mutta painottaen enemmän sitä, miten perintösuunnittelun avulla voidaan minimoida perintöveroja.

LÄHTEET

Aarnio, A & Kangas, U. 2008. Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. 4., uudistettu laitos. Helsinki: Talentum.

Aarnio, A & Kangas, U. 2009. Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Talentum.

Aarnio, A. & Kangas, U. 2010. Perhevarallisuus-oikeus. Helsinki: Talentum.

Avoliittolaki 13.6.1929/234.

Gottberg, E. Oikeustapauskommentti. Avoliito, yhteisomistussuhteen purkaminen, omistusosuuksien suuruus. Oikeustieto 1/1998.

Gottberg, E. 2011. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 6., ajantasaistettu painos. Turku: Painosalama Oy.

Helin, M. 2010. Onko aviovarallisuusjärjestelmämme vanhentunut? Lakimies 7-8/2010. <http://www.edilex.fi.ezproxy.turkuamk.fi/lakimies/7481.pdf>

Huiskala, H. 2012. Oheishuoltajuus uusperheessä. Viitattu 13.9.2013 <http://supli.fi/oheishuoltajuus-uusperheessa/>

Kaisto, J & Lohi T. 2013. Johdatus varallisuus-oikeuteen. Helsinki: Talentum.

Kangas, U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. 2., uudistettu painos. Helsinki: Forum iuris.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

KKO:1981 II 144. Omaisuuden ositus – Avoliittolaki.

KKO:1987:55. Perintökaari – Lakiosa.

KKO:1988:28. Avoliitto – Korvaus toisen omaisuuteen sijoitetuista varoista.

KKO 1992:48. Avoliitto – Yhteisomistus.

KKO:2000:100. Avoliitto – Avioehtosopimus – Omaisuuden ositus.

KKO:2001:12. Avoliitto – Omaisuuden ositus.

KKO 2004:40. Vakuutussopimus – Henkivakuutus – Edunsaajamääräys – Vakuutusehdon tulkinta.

KKO 2007:21. Perintö – Testamentti.

KKO 2010:57. Ositus – Perinnönjako – Ennakkoperintö – Lakiosa – Perinnöstä luopuminen – Osituksen ja perinnönjaon moite.

KKO:2012:90. Perintökaari - Perintö - Lakiosa - Perinnönjaon moite – Testamentti.

KKO 2012:96. Perintökaari – Perintö – Lakiosan täydennys.

Kolehmainen, A & Rabinä, T. 2012. Jäämistösuunnittelu. Helsinki: Talentum.

Koponen, J. 2012. Kuolinpesän osakkaan opas. 10., uudistettu painos. Helsinki: Verotieto Oy.

Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011.

Linnainmaa, L. 2002. Lakiopas omaiselle. Juva: WS Bookwell Oy.

Mikkola, T. 2010. Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. 2., uudistettu painos. Juva: WS Bookwell Oy.

Norri, M. 2010. Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja. 6., uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Perintö ja lahjaverolaki 12.7.1940/378.

Perintökaari 5.2.1965/40.

Puronen, P. 2009. Näin onnistut perintöverosuunnittelussa. Helsinki: Talentum.

Svahn, S. 2013. Testamentti ja lakiosa/perintöosa. Viitattu 2.2.2014 <http://sannasvahn.wordpress.com/2013/05/16/testamentti-ja-lakiosaperintoosa/>

Tilastokeskus 2011. Varallisuus, velat ja tulot. Viitattu 4.9.2013 <http://www.stat.fi> > Tilastot > Tulot ja kulutus > Kotitalouksien varallisuus > Varallisuus, velat ja tulot.

Tilastokeskus 2013. Isojen lapsiperheiden määrä pysynyt vakaana. Viitattu 4.9.2013 <http://www.stat.fi> > Tilastot > Väestö > Perheet > Isojen lapsiperheiden määrä pysynyt vakaana.

Vesala, H. 2005. Uusperheen kimurantti perinnönjako. Taloustaidon veroartikkeli. Viitattu 13.9.2013 www.veronmaksajat.fi > Verotietopankki > Taloustaidon veroartikkelit > Uusperheen kimurantti perinnönjako.

Vesala, H. 2013. Perhe- ja perintöoikeutta pääpiirteissään. Viitattu 2.2.2014 http://www.aaltoee.fi/sites/default/files/courses/perintooikeutta_2013sn.pdf

Kysymykset Suomen Uusperheellisten Liiton jäsenille

1. Elättekö puolisosasi kanssa

Avioliitossa

Avoliitossa

2. Oletteko tietoinen, miten perintö jakautuu uusperheessänne?

Kyllä

En

3. Oletteko suunnitelleet tai harkinneet suunnittelevanne perintönne jakautumista asiantuntijan kanssa?

Kyllä

En, mistä syystä?

4. Onko teillä testamenttia?

Kyllä

Ei

5. Onko teillä avioehtoa?

Kyllä

Ei

6. Onko teillä henkivakuutusta?

Kyllä

Ei

7. Oletteko lahjoittaneet omaisuuttanne?

Kyllä

En

8. Koetteko saavanne tarpeeksi tietoa Suomen Uusperheellisten Liitolta perimyksestä ja perintösuunnittelusta?

Kyllä

En

9. Keneen mahdollisesti olisitte yhteydessä, jos haluaisitte saada tietoa perimyksestä ja perintösuunnittelusta?